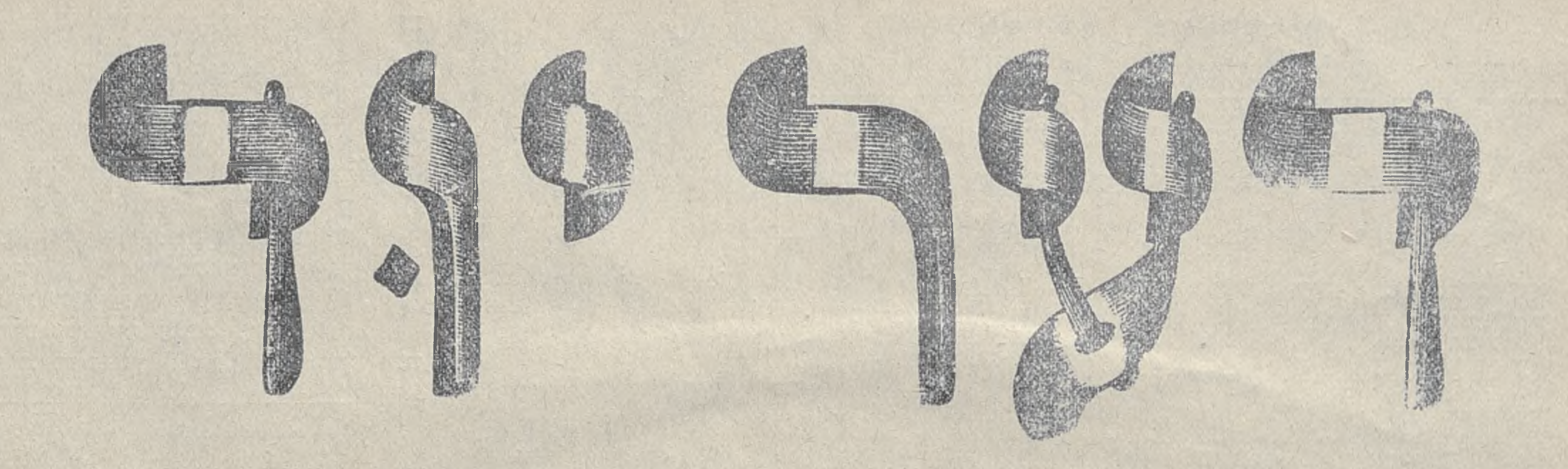

(DER JUDE)

צייטשריפט

פיר אלע יודישע אינטערעסע.

ערשיינט יעדע וואָך.

פערלאג: חברה „אחיאסף“.

אבאנאמענטס פרייז יאָהרליך:
אָסטרייך-אונגארן —.12 קראָנען.
האַלביאָהריג —.6 „
פירטעליאָהריג —.3 „
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אנדערע לענדער —.15 „
אמעריקא, ענגלאנר—.10 שילינג.

פרייז פון מודעות (אנציינען):
פיר יעדער קליינע שורה פעטיט
20 העללער, 25 פפעניג, 10 קאפ.

דער פרייז פיר רוססלאנד:
גאנץ יאָהרליך —.5 רוביל.
האלב יאָהרליך —.3 רוביל:
פיערטעל יאָהרליך 1.50 רו"כ.
מען קען אויך אויסצאהלען אין
3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 „
דען 1טען אויגוסט — 1 „

ענדערען די אדרעססע קאסט
20 קאפ.

קראקויא, אב תר"ס. נומר 33. Krakau. 16 August 1900.

אינהאלט:

ה. תר"ס ← וואכען־קאלענדער (לוח) ← 1900

די טעג פון חודש	וואָך	אב אויגוסט־שערפיען		נייער ס. אויגוסט	אלט. ס. אויגוסט
כ"ד	זונטאג			19	6
כ"ה	מאנטאג			20	7
כ"ו	דינסטאג			21	8
כ"ז	מיטוואך			22	9
כ"ח	דאנערס.			23	10
כ"ט	פרייטאג			24	11
ל'	שבת	ראש חודש. פרשת ראה.		25	12

טאג	יאהר	קורצע פערצייכנונגען פון דער יודישער געשיכטע.
כ"ד	ה'תקפח	געשטאָרבען אין בראדי ה"ג ר' אפרים זלמן מרגליות.
כ"ה	ה' הנ"ו	פערברענט עקדה"ש פיעל אנוסים אין ליסאבאָן.
"	ה'תקצט	געשטאָרבען הג' ר' יעקב אָרנשטיין („ישועות יעקב") אין לעמבערג.
כ"ו	ה' שס"ג	פערברענט עקדה"ש 2 אנוסים אין ליסאבאָן.
כ"ז	ה' ת"ח	געשטאָרבען הג' ר' יהושע יעקב („מגיני שלמה") אין קראקא
כ"ח	ד'תתקנו	יודען פערפאלגונגען אין ליאָן (פראנקרייך).
"	ה'תרנ"ג	געשטאָרבען אין ווארשא הג' ר' נפתלי צבי יהודה ברלין, ראש-ישיבה פון וואלאזין.
כ"ט	ה'תקעח	געשטאָרבען הג' ר' בנימין בהודא הירדנא'ער רב.
"	ה'תקעט	האָט דער פאשא פון עכו געהרג'ט ר' חיים פרחי.
ל'	ה' תק"ה	זענען יודען ארויסגעטריבען געוואָרען פון פראג.

צו אבאָנירען:

אין קראקא:
Administration „DER JUDE“, Krakau, Gertrudy 19.

אין ווארשא:
Verlag „Achiasaf“, Warschau, Postkiste Nr 25, mündlich: Twarda 6, Thür II.

אין וויען:
E. Torczyner, Wien I, Rudolfsplatz 6.

אין לאדז, ביי אונזערעם פערטרעטער:
S. Hochberg, Lodż, Cegielnianastr. 36.

„דער יוד" איז אויך איינגעטראגען אין דער צייטונגספרייזליסטע דער ק. ק. עסטרייכישען פאָסט אונטער דער נומער:
1920 a Nachtrag VII.

זייט געזונד!

ניטצליכע ביכער וועגען פערהיטען די געזונדהייט און היילען קראנקהייטען, פערפאַססט פון דאקטאר מ. גאטטליעב.

עס זינד שוין ערשיענען פאָלגענדע 4 ביכער:

1) די ערשטע הילף ביז דער דאָקטאר קומט.

אינהאלט: פערגיפטונגען, דאָס אָבבריען, דאָס פערברענען, אָבשטאַרבען, הילף פיר ערטרונקענע, פיר אויפגעהאָנגענע, ביי ערשטיקונג, פיר בליטץ ערשלאָגענע, ביי ערשטיקונג פון שאָדליכען גאַזען, הילף פיר פערטשאַדעטע פון דונסט (סוואָנט), פיר פערפראָרענע, ביי מאַרך־ערשיטטערונג, ביי זאָנענשלאַג, ביי שווערער קרענק, דאָס אָבשטאַרבען פון די נייגעבאָרענע, די סימנים פון טוידט, בלוטשטירצונגען, הילף ביי אפּאָפּלעקסיע, אויסלינקען און צוברעכען, ווי געהט מען אַרום א קראַנקען. פּרייז 30 קאפּ׳ מיט פּארטא.

2) שווינדזוכט (סיכאָטע).

אינהאלט: ווי פערהיט מען זיך פון שווינדזוכט? ווי היילט מען שווינדזוכט מיט היגיענישען מיטלען: מיט לופט, וואסער און גוטע נאַהרונג — פּרייז 30 ק׳ מיט פּארטא.

3) מאגען און געדערם קראנקהייטען.

אינהאַלט: מאגענקאטאר (שארפער און חראָנישער), רונדע מאגען־וואונד, ספּאזמעס פון מאגען, נערוואָזע דיספּעפּסיע, מאגען פערברייטונג, מאגען קרעבס; פערשיעדענע געדערמקראנקהייטען — פּרייז 40 קאפּ׳.

4) מעננערקראנקהייטען (סעקרעטנע):

פּרייז 40 קאפּ׳.

עס דרוקט זיך:

5) נערווענקראנקהייטען.

II. Jahrgang. **DER JUDE.** Nr. 33.

דער פּרייז פיר רוסלאנד:
גאַנץ-יאָהרליך —.5 רוביל.
האלב-יאָהרליך —.3 רוביל.
פירטעל-יאָהרליך 1.50 רוביל.
מען קען אויך אויסצאהלען אין 3 ראטען:
ביים אבאנירען — 2 רוביל
דען 1טען אפריל — 2 "
דען 1טען אויגוסט — 1 "

ענדערען די אדרעסע קאסט 20 קאפּ.

דער יוד

צייטשריפט
פיר אלע יודישע אינטערעסען.
ערשיינט יעדע וואָך.
פערלאַג: חברת „אחיאסף".

אבאנאמענטס פּרייז יאָהרליך:
אָסטרייך-אונגארן —.12 קראָנען.
האַלביאָהריג —.6 "
פירטעליאָהריג —.3 "
דייטשלאנד —.10 מארק.
ארץ ישראל —.12 פראנק.
אַנדערע לענדער —.15 "
אמעריקא, ענגלאנד —.10 שילינג.

פּרייז פון מודעות (אנצייגען):
פיר יעדע קליינע שורה פּעטיט 20 העלער, 25 פּפעניג, 10 קאפּ.

Erscheint Donnerstag.

קראַקויא, אב תר"ס. נומער 33. Krakau, 16 August, 1900.

צו אונזערע אבאָנענטען!

מיר ערלויבען אונז צו דערמאַהנען אונזערע געעהרטע אַבאָנענטען, וועלכע האָבען איינגעצאָהלט נור די ערשטע 2 ראַטעס — 4 רובל, אַז

דעם 1־טען אויגוסט, ד. ה. מיט נומער 30

האט זיך געענדיגט זייער אַבאָנעמענט, און מיר בעטען, צו שיקען צייטליך די 3־טע ראַטע — (1 רובל), כדי עס זאָל ניט זיין קיין אויפהאַלט אין דער עקספּעדיציאָן פון די בלעטער.

דעם ערשטען יולי האָט זיך געענדיגט דאָס אַבאָנעמענט פון די אַבאָנענטען, וועלכע האָבען אויסגעשריעבען דעם „יוד" פון 1־טען יאַנואַר אויף אַ האַלב יאָהר, און אויך פון די וועלכע האָבען איינגעצאָהלט די ערשטע ראַטע — 2 רובעל פאַר דער צייט פון 1־טען אַפּריל ביז ענדע יאָהר און מיר בעטען אַריינצושיקען באַלד דעם רעסט געלד.

אויף פערלאַנג פון אונזערע אַבאָנענטען וועלכע שרייבען אויס „דעם יוד" אויף אַ האַלב יאָהר זענען מיר מודיע אַז עס קענען זיך בענוצען מיט דער זעלטענער געלעגענהייט צו קויפען די פאָלקסגעשיכטע פון פראָפ׳ גרעץ אין 4 טהייל צום ביליגען פּרייז 1 רובעל (אַנשטאָט 4 רוב׳) אויך די וועלכע אַבאָנירען „דעם יוד" פון 1־טען יולי אויף אַ ½ יאָהר.

דער פּרייז פון „דער פאָלקסגעשיכטע" פאַר אונזערע אַבאָנענטען 1 רובעל, מיט פּאָרטאָ 1,50 ר׳. געבונדען אין 2 פּראַכטבענדער 1.60 ר מיט פּאָרטאָ 2.10 ר׳.

„די פאלקסגעשיכטע" איז צו בעקומען צום ביליגען פּרייז נור נאָך אַ קורצע צייט, היינו ביז דעם 1 טען אויגוסט, און נאָך דעם טאָג וועט זי קאָסטען ווי פריהער פאַר אלע 4 רובל אויסער פּארטא.

די אדמיניסטראַציאָן.

קבוץ גליות.

(צום קאָנגרעס אין לאָנדאָן)

ס׳קומט דער גרויסער יום־טוב ווידער,
די צוזאַמענקונפט פון ברידער
וואָס פון אַלע עקען וועלט
שיקט דאָס פאָלק פון יעדער געגענד,
וואו אַ יוד נור ווערט בעגעגענט,
וואו ער קעמפּפט נאָך ווי אַ העלד...

ווי פערשידען פרעמד די ערטער,
פרעמדע שפּראַכען, פרעמדע ווערטער,
נאָר דאָסזעלבע איז דאָס ציעל
און די האָפנונגען, וואָס בליהען
פאַר דאָס פאָלק, פאַר אונזער ציון;
און דאָס יודישע געפיהל

קלינגט אונז שטאַלץ אין יעדעם לשון:
אונזער ליכט איז ניט פערלאָשען,
וואָס האָט עוויג אונז געשיינט!...
אונזער גלאַנץ איז ניט פערלאָרען
פון די אַלטע, גרויסע יאָהרען,
אונזער האָפנונג בליהט נאָך היינט!...

אונזער הארץ איז ניט פערדאָרבען,
און מיר קענען יעדען קרבן
ברייננגען ווידער, ווי אַמאָל
פאַר דאָס פאָלק און פאַר זיין לעבען,
און מיר האָפען איהם צו געבען
טרייע קעמפּפער אָהן אַ צאָהל!...

ל. יפה.

קולטורארבייט און ציוניזם.

(דאָס 3־טע קאָנגרעס יאָהר).

לאָמיר שמועסען אַצונד וועגען דער קולטוראַרבייט פון די ציוניסטען אין דעם 3־טען קאָנגרעס־יאָהר. ווי עס איז ידוע, האָט מען אויף דעם 3־טען קאָנגרעס זעהר ווייניג גערעדט וועגען קולטור, מען האָט אויך נישט געמאַכט קיין שום בעשלוס ווי צו אַרבייטען אין דער זאַך פּראַקטיש. פיעל חברות האָבען דערפון אַרויסגענומען, אַז די קולטוראַרבייט דאַרף ווערען אויסגעשלאָסען פון אונזער פּראָגראַם, און אַז עס איז גאָר אָסור צו פערנעהמען זיך מיט איהר. דאָס האָט נאַטירליך גורם געווען, אַז די חברות האָבען אָנגעהויבען ווייניגער טהון אין דעם ענין; אויסער דעם האָט דער הונגער אין די דרום־גובערניעס אויך פיעל געשטערט אין דער אַרבייט, ווייל איינמאָל האָט די אינטעליגענץ געמוזט אָנווענדען אַלע כחות כדי צו פערגרינגערען די נויט פון די בעדערפטיגע, או

צווייטענס איז דעם פֿערהונגערטען עוֹלָם נישט געלעגען אין זין אַזעלכע זאַכען. די אַלע סִבּוֹת צוזאַמענגענומען, און אויך דאָס פֿעהלען פֿון אַ פּראָגראַם צו קולטוראַרבייט פֿאַר אַלע ח ב ר ו ת, וואָלטען גדאַרפֿט זעהר שטאַרק אָבשוואַכען די קולטוראַרבייט בִּכְלָל. בֶּאֱמֶת איז אָבער נישט אַזוי געווען, ווייל די קולטוראַרבייט איז צוזאַמען געקניפּט מיט דעם לעבען, און לעבענדיג מוז מען אַרבייטען אויך מיט דעם מֹחַ, מיט דעם גייסט. לאָמיר זיך אָבער צוריקקעהרען צו די ציפֿערען: ווי אין פֿאָריגען יאָהר האָבען די חברות מעהרסטענטהיילס געאַרבייט וועגען ביבליאָטהעקען און לעזעצימערן, פֿערגרעסערענדיג די אַלטע און עפֿענענדיג נייע. געוויס, זענען נאָך די אַלע ביבליאָטהעקען זעהר קליין און ענטהאַלטען עַל פִּי רֹב נישט מעהר ווי 100–200 ביכליך או בראָשורען, נאָר דאָס איז דאָך נור איין אָנהויב, און עס זענען אויך דאָ ביבליאָטהעקען, אין וועלכע עס געפֿינען זיך 1000 און מעהר ביכער.— ביבליאָטהעקען און לעזעצימער זענען אַצונד דאָ אין 106 ערטער.

די ביבליאָטהעקען ווירקען אויף פֿערשיעדענע קלאַסען פֿון פֿאָלק, צושפּרייטען צווישען זיי דעם ציוניזם, די שולען און חֲדָרִים דאַגעגען ווירקען אויף ווייניג מענשען, נאָר זיי ווירקען דערפֿאַר טיעפֿער, קרעפֿטיגער.— דערום דאַרפֿען די ציוניסטישע חברות אָנווענדען אַלע כּחות, כְּדֵי צו פֿערבעסערען די שולען און חֲדָרִים, איינצופֿיהרען אין זיי דאָס לערנען פֿון דער העברעאישער שפּראַך און יודישער געשיכטע. עס זענען אויך געמאַכט געוואָרען פּראָבען, און זעהר געראָטענע, איינצופֿיהרען די מעטאָדע פֿון „עִבְרִית בְּעִבְרִית" ד. ה. צו לערנען די העברעאישע שפּראַך אויף העברעיש, נישט דורך איבערזעצונג אויף אַ פֿרעמדע שפּראַך. אין די עִנְיָנִים האָבען טאַקי עוֹסֵק געווען די ציוניסטען אין דעם יאָהר. אין פֿיעל שטעדט זענען געגרינדעט געוואָרען שולען פֿאַר יונגליך און מיידליך, תַּלְמוּד תּוֹרָה'ס, אָבענד־און שַׁבָּת־שולען, מוסטער־חדרים א. ז. וו.

די פֿאָרלעזונגען פֿון תַּנַ"ךְ און יודישע געשיכטע ווערען אַלעמאָל מעהר בעליעבט ביי דעם פֿאָלק; אין פֿיעל קליינע שטעדט ווערען זיי געהאַלטען אין די שולען און בָּתֵּי־מִדְרָשִׁים; אין די ערטער, וואו די פֿאָרלעזונגען זענען אין פּריוואַט־הייזער, קומט זיך אויך צינויף הערען אַ גרויסער עוֹלָם. עס זענען שוין דאַ פֿיעל שטעדט, וואו די פֿאָרלעזונגען פֿון געשיכטע זענען געוואָרען שטענדיגע פֿאַר אַ געוויסען קרייז מענשען, מעהרסטענטהיילס בַּעֲלֵי־מְלָאכוֹת, אַרבייטער, שילער א. ז. וו.

מען דאַרף בעמערקען אַז אין איינינע שטעדט, ווי אין נ אָ ס אָ ו ו ק א צ ש אָ ל ב א ס י, ווילען די רַבָּנִים שטאַרק נישט ליידען די פֿאָרלעזונגען, און רוֹדֵף'ן אַלע וואָס זענען עוֹסֵק אין דעם. פֿאָרלעזונגען איבער געשיכטע און תנ"ך ווערען געהאַלטען אין עֶרֶךְ 100 שטעדט.

מיר ווילען נאָך דערמאָהנען וועגען די קינדער'שע יָמִים־טוֹבִים וועלכע ווערען געמאַכט אין פֿערשיעדענע ערטער, און אויך וועגען טהעאַרעטישע פֿעראיינען, וועלכע ווירקען פֿיעל כְּדֵי צו פֿעראייניגען און צוציהען יונגע מענשען און פֿאַרבערייטען אַ חברה נייע אַרבייטער פֿאַר אונזער אידעע. נאָר דאָמיט אַליין לאָזט זיך נישט אויס אונזער קולטור־אַרבייט אין דעם ברייטען זין פֿון וואָרט. מיר דאַרפֿען אַרבייטען בִּכְלָל צו פֿערמעהרען דעם וואָהלשטאַנד פֿון פֿאָלק, צו שטאַרקען אַחְדוּת און שָׁלוֹם צווישען אַלע קלאַסען און צו פֿערבעסערען זיין מאָראַלישען שטאַנד. אין דער בעציהונג האָט מען אויך עפּיס געטהון; דורך דעם אַליין וואָס פֿערשיעדענע חֲבֵרוֹת און מענשען זענען צוזאַמענגעקניפּט דורך איין ציעל און איין רַעְיוֹן ווערט געשטאַרקט צווישען זיי דאָס געפֿיהל פֿון אַחדות, פֿון דעם זענען אַרויסגעשפּראָצט אין פֿיעל שטעדט חֲבֵרוֹת גְּמִילוּת־חֶסֶד, בִּיקּוּר־חוֹלִים, לֶחֶם־אֶבְיוֹנִים, הַכְנָסַת־אוֹרְחִים, לִינַת הַצֶּדֶק א. ז. וו. מען האָט געמאַכט קאַסעס פֿון געגענזייטיגע הילף, מען האָט געטראַכט וועגען אַרטעלען (איינע האָט מ ן אויך געמאַכט). כְּדֵי

פֿעלעטאָן.

עֶס פֶּידְעֶלְט נִישְׁט!

(בריעף פֿון מנחם־מענדל'ן צו שלום־עליכם'ן)

ערשטער בריעף

לכבוד ידידי הרבני הנגיד המפורסם מוה"ר שלום עליכם נ"י.

ראשית באתי להודיעכם אַז איך בין ברוך־השם בקו החיים והשלום; השם יתברך זאָל העלפֿען מע זאָל תמיד הערכען איינס פֿונ'ם אַנדערען נור גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות — אמן. והשנית הנה זייט וויסען, ליבער פֿריינד, אַז סע פֿידעלט נישט, עס געהט ניט חאָטש צערייס זיך! צו וואָס איך זאָל מיך ניט נעמען איז שלים — מזל. אַלסדינג איז שלא כדרכו; דאַכט מיר איך וויים, איך טהו אַלסדינג ווי עס געהער צו זיין, איך פֿאַרשטעה קיין עין־הרע אַלסדינג און ווייס אַלסדינג, נאָר קומט צום שפּיץ לאָזט זיך אויס אַ בוידעס. מיט'ן קאָפּ אַראָב מיט די פֿיס אַרויף. עס זאָל אייך דעראיבער קיין חדוש ניט זיין וואָס איך האָב אייך אַזאַ צייט קיין בריעף נישט געשריבען. דערפֿאַר וועל איך אייך אַצינד שוין באַשרייבען אַלסדינג באריכות, נישט זשאַלעווען קיין פּאַפּיר, אַזוי ווי איהר האָט ליעב. הערט אַ מעשה וואָס עס קען זיך פֿאַרלויפֿען אויף דער וועלט!

אָט דאָ היינטיגען נאָך פּסח, ס'איז נור אַוועק געגאַנגען דער יום־טוב, האָב איך מיך תיכף אָנגעהויבען רייסען אין וועג אַריין, מחמת איך מוז אייך זאָגען דעם אמת, איך בין אַזוי געוואָהנט געוואָרען צו דער וועלט, אַז דאָס מאָזעפּעווקע מיט די היגע לייט מיט זייערע מנהגים איז מיר פשוט נמאס געוואָרען. ס'איז גאָר ניט דאָס וואָס יעהופּעץ, לא זו הדרך, ס'איז ניט די מענשען, ניט די גאַסען, אפילו ניט דער הימעל. איך גדענק אין יעהופּעץ, אַז איך פֿלעג נור אויפֿשטעהן אין דער פֿריה און אָבדאַוונען, פֿלעג דאָס מיך שוין געבען אַ טראָג אַהין אויף דער בערזע, צו ס ע מ ע ד ע נ י ן. עס פֿלעג זיך מיר אויסווייזען, אַז טאָמער קום איך אַרויס אַביסיל שפּעטער וועל איך עפּיס חלילה אָנווערען. פֿאַרט, ווי זאָגט איהר, מע זעהט זיך מיט אַ וועלט, נישט דער איז יענער; נישט גוט די צייט — רעדט מען זיך חאָטש אויס דאָס האַרץ, געהט דורך דער שומר און לאָזט ניט שטעהן אין גאַס — אַנטלויפֿט מען; קומט ביי נאַכט סע ווערד אַ בהלה אויף דער סטאַנציע — באַהאַלט מען זיך אויפֿ'ן בוידעם — ס'איז איין עסק, סע טהוט זיך, ווי זאָגט איהר, חי געלעבט! דאָ, אין דעם מאָזעפּעווקע זאָל גאָט שומר ומציל זיין; דאָס סימנעקייט, די בלאָטעס, דער דלות; ווידער אַ מאָל אַ קרעמער און אָבער אַ מאָל אַ קרעמער. אַ קרעמער אויף אַ קרעמער (ווער זענען די קונים ווייס איך ניט!) היינט זייערע דבורים, זייערע ממרות, זייערע פּליאָטקעס, מיט זייער רכילות־פֿיהרען מיט זייער רעדען לשון־הרע איינס אויף דאָס אַנדערע, פֿע סע שלאָגט חלשות! און ועל־כלם דאָס זיצען אויף קעסט און צוזעהען ווי דער שווער נעביך קומט דאָס אָב אַביסיל אויף דער וועלט, אויסהערען אַלע מינוט פֿון'דער שוויגער ווי זי רופֿט איהם: "ב־רוך! ב־רוך?" און ווי עס טהוט מיט איהם אַ וואָרף: "אַטאַ באַלד תיכף ומיד איך געה איך געה"... ס'איז גאָר אַ סברה (איך בין געוואָהר געוואָרען פֿון אַ סוד און איך בעט אייך אַז צווישען אונז זאָל דאָס בלייבען!) — אַז ווי באַלד קיינער זעהט ניט חאַפּט ער אַמאָל פֿון איהר אַ פּאַטש אויך... הכלל ס'איז ביי מיר געבליבען איך זאָל מיך אָנהויבען גרייטען אין וועג אַריין. איך האָב אויסגעקליבען אַזאַ שעה ווען מיין ש י י נ ה ש י י נ ד י ל איז געווען אויפֿגעלייגט, האָב איך מיך גענומען צו גרייטען צו דער נסיעה. מיינע האָט דערזעהען, אַז איך שלעפּ דעם טשעמאָדאַן פֿונ'ם בוידעם, פֿרעגט זי מיך, מיט גוטען דווקא:

— וואָהין איז, מיין טהייער מאַנדעלביינעלע?

— וואָס הייסט, זאָג איך, וואָהין? אויף דער וועלט.

— אַזוי, זאָגט זי, גענומען הייסט דאָס, אויפֿגעהויבען זיך און אַוועקגעלאָזט זיך גלאַט אין דער וועלט אַריין? דאָס ווערד אָנגערופֿען, ווי די מאַמע זאָגט צו אַלדע שוואַרצע יאָהר אַבי ווייטער פֿון דער היים?

— וואָס רעדסט דו, זאָג איך, שיינה שיינדיל, וואָס וועט זיין דער תכלית? עפּיס באַדאַרף מען דאָך אין זינען האָבען עסק, זוכען פּרנסה!

אַ שענער בעל־פּרנסה! זאָגט זי, קוקט איהם נור אָן דעם ברויטגעבער, דעם גאָלדשפּענער מיינעם קיין בייז אויג זאָל איהם ניט שאַדטען. עס ציהט איהם שוין אַהין קיין יעהופּעץ, שרפֿה'נען זאָל דאָס און ברענען אויפֿ'ן פֿייער מיט די דאָרטיגע דאַמען!

וואָסער יעהופּעץ, זאָג איך, וואָסערע דאַמען? איך האָב דאָס אפילו ניט אין זינען, גלויב מיר, אין דער לינקער פּאה! איך פֿאָהר גלאַט אַרויס אַביסיל אויף דער וועלט מכח מיין איצטיגער פּרנסה, ווארום לויט די ברייוויליך וואָס מע שרייבט מיר, קען גאָר געמאָלט זיין איך זאָל דאַרפֿען פֿון דאַנען אַראָבלייפֿען אויף אַפּאָר טאָג קיין שפּאָלע, קיין שדה־לבן און פֿון

צו מאַכען וועניגער די צאָהל פון משפטים און פּראצעסען צווישען יודען, האָט מען געמאַכט אין איינינע ערטער עהרענגעריכטע. אין ארצ־ישראל למשל איז דאָס איין עהרענגעריכט, וועלכעס מען האָט דאָרט געמאַכט זעהר שטאַרק אָנגענומען, אַז נישט נור די דאָרטיגע ציוניסטען, נאָר אויך אַלע יודען, אַפּילו פון פרעמדע שטעדט, ווענדען זיך צו איהם.

פון דעם אַלעם זעהט מען קלאָר אַרויס וויפיעל מען האָט שוין אויפגעטהון, האָטש עס איז נישט געוועז קיין פּראָגראַם און קיין פּלאַן ווי און וואָס צו טהון. עס איז נור געווען דער חשק צום טהון. דאָס קען אונז דיענען פאַר אַגוטען ביישפּיל אין אונזערע ווייטערע אַרבייטען, זאָלען אַלע וויסען אַז דורך אַרבייט קען מען פיעל אויספיהרען און זאָלען אַלע זיך טאַקי נעהמען צו דער אַרבייט אָהן קריעג און פּלפּולים.

R.

בריעף פון א רייזענדער.

1.

ביעזדיעלנא איז אַ גרויסע שטאָדט קיין עין־הרע. אַ שטאָדט פון זעכציג טויזענד איינוואָהנער אודאַי, פון וועלכע פערציג טויזענד זענען יודען. אַ גרויסע יודישע קהלה הייסט עס. אַ שטאָדט מיט כל טוב. אַ איינגעאָרדענטע געמיינדע מיט אַלע קליפּערליך: מיט קראַנקע, מיט הונגעריגע, מיט אונערצויגענע, מיט אַ בקור־חולים, מיט אַ להם־עניים, מיט אַ תלמוד־תורה, מיט גבירים, מיט אינטעלעגענציע, מיט בעלי־בתישע בחורים—גוטע קאָרטענשפּיעלער, מיט בעלי־בתישע מיידליך—גוטע טענצערקעס, מיט מאַדאַמען—גרויסע מאָדניצעס, מיט פיינע אָנזעצערס, מיט פרומע וואַכערניקעס, מיט יראת־שמים'ם דאנאסטשיקעס, מיט אַ צדיק אַ סבארסטשיק, מיט אַמעשטשאַנסקע אופּראַווע פול שטאָדט־זויגערס, פּיאווקעס קישעניקעס, מיט דרייסיג קלויזען פול פּרושים, בטלנים, אָרימע בחורים, תהלים־זאָגער, מצוות־יענער און מגידים, מיט אַ הימעל־רב—מיט פערשימעלטע ספרים, מיט אַ גלות־רב – מיט געלאַטעטע ביכער, מיט בעלי־טאַקסע—מיט גראָבע בייכער, מיט קצבים הויטשינדער, מיט מלמדים יונגאַטשעס, מיט לעהרער טריפּניאַקעס, מיט אַ קאָר־חזן אָהן עברי, מיט בעלי־מלאכות אָהן אַרבייט, מיט אַרבייטער אָהן ברויט, מיט שטאָדט־פיהרער אָהן יושר, מיט שקצים בעלי־דעות, מיט משכילים אָהן בילדונג, מיט שרייבער אָהן טאַלאַנט, מיט שטאָדט־ליגנערס, שטאָדט־משוגעים, מיט נאָך, און מיט נאָך און מיט נאָך... מיט איין וואָרט: איהר קריגט דאָרטען אַלעס וואָס אייער האַרץ גלוסט און וואָס אייער האַרץ גלוסט ניט.

און ביעזדיעלנא שטעהט סאַמע אין רעכטען מיטען בלאָטע, וואָס ציהט צווישען ליטא און זאַמעט. שטעהט אין פערקעהר מיט אַלע שטעדט און שטעדטליך אַרום. מיט גלופּסק, טונעיאַדעווקע און אביוניווקע אויף איין זייט, און מיט קאבצאנסק, גנילאפּיאטאווקע און מאזעפעווקע אויף דער אַנדערע זייט, אַזוי אַז ביעזדיעלנא איז אַ גרויסער צענטער פאַר גוטע הונדערט וויארסט, אויב ניט נאָך מעהרער, אַרום און אַרום.

אַ שטאָדט, אַ גן־עדן! אין די גאַסען איז רוהיג, שטיל ווי אויף אַ בית־עולם. אַז איינער גיט אַ ניס אויף איין עק שטאָדט הילכט עס אָב ביז צום אַנדערן עק, און נאָך אַ שטיק ווייטער אויף דער סביבה, און אַלע שענע בעלי־בית'טעס, קרעמערקעס און גלאַט אַזוי גבאי'טעס און פיינע ווייבער, ווערען מיט דעם ניס שטאַרק פעראינטערעסירט, און מע שמועס'ט אָב וועגען איהם וואָכען לאַנג, ביז עס דערהערט זיך אַ ניס פון אַ אַנדער זייט... אָט זאָל אַ בחור מיט אַ מיידיל שטילערהייט געהן שפּאַצירען ערגיץ וואו הינטערן שטאָדט, ווייט פון מענשען, הערט מען די מינוט איבער דער גאַנצער שטאָדט זייער געשפּרעך, וואָרט אין וואָרט... און אַפילו זייערע שבועות, וואָס זיי האָבען ניט געשוואָרען, און אַפילו זייערע ליעבהאָרציגע רייד וועלכע זיי האָבען ניט גערעדט, אַזוי אַז זיי

שדה־לבן קיין באַרדיטשעוו און פון באַרדיטשעוו וועל איך מיך אפשר אַראָבהאַפּען אויף אַ פּאָר טאָג קיין אַדעס...

— האַפּען, זאָגט זי. זאָל דיך ביים בויך. שוין לאַנג ביזט דו נישט געווען אין אַדעס מיט דיינע גאָלדענע מסחרים, געזעסען ביי פראַנקאָניין און געצויגען דורך אַ שטרוי מאַראָזשענע מיט לאַקריץ, פאַרטרונקען מיט מים־אחרונים וואַסער?

— שאַ, טשעפּע ניט, זאָג איך, אויס אַדעס, אויס פאַנקאָני, שוין לאַנג געשטאָרבען! איך באַדאַרף אַהינצו האָבען מכח אין אַנדער ענין גאָר; איך היינג דאָרטען מיט אַפּאָר שדוכים.

— ווער, זאָגט זי, געהאַנגען מיט זיי אינאיינעם! זיינע פּרנסות וואָס ער קראַצט אויס: פריהער איז געווען דאָס שענע "לאָנדאָן" ברענען זאָל דאָס אין אַדעס, נאָכדעם דאָס וויסטע "יקנה"ז" שרפה'נען זאָל דאָס אין יעהופּעץ מיט די פּאַפּירליך מיט די "מיליאָנען", וואָס האָבען געדויערט פון אסתר — תענית ביז פּורים, איז איהם קאַרג, באַדאַרף ער נאָך ווערען אַ שדכן צו די צרות, דאָס הייסט אַרומשלעפּען זיך פון שטוב צו שטוב און אָנקוקען וואו ערגיץ אַ מויד אַרויס זאָלען איהם די אויגען, רבונו של עולם!

בקצור זי האָט מיך גענומען שעלטען אין קאָרעניען ווי זי קען, און דווקא אין גוטען מוטה, אָהן כעס, און דאָ האָט אָנגעשמעקט די שוויגער, אַז איך האַלט ביי אַוועקפאָהרען, האָט זי צוגעלייגט אַ קנייטיל, אונטערגעברימבעלט גלאַט אַזוי פאַרבייגעהענדיג מיט איהרע שטעכווערטליך:

— הערסט דו, טאָכטער, איך האָב דיר שוין געזאָגט וויפיעל מאָל אַז מע זיצט אין דער היים רייסט מען ניט קיין שיך... און אַז דער מאַן האָט אין זינען ווינט, האָט דאָס ווייב רויך... גרינגע פייגעליך — שווערע שטיינדעליך... נאָר גאָר נישט געב איהם נאָך די שמד וועסט דו אם־ירצה־השם געהן אין גאָלד... ב־רוך?...

בקצור, וואָס וועל איך אייך לאַנג מאריך זיין, וואָס ס'איז שוין געווען און ווי אַזוי ס'איז שוין געווען — איך האָב מיך אַרויסגעריסען. אויפגעזעצט זיך אויפ'ן באַהן און אַריין געקראָכען מיט'ן טשעמאָדאַן אין וואַגאָן אַריין טרעף איך אַ יודען, אַ בעוואַכסענעם מיט אַ סך האָר אויפ'ן פּנים, אויפ'ן האַלז און אויף די הענט, און מיט אַ נאָז אַ מורא'דיגע, באַשטעהט קעגען דריי; אַליין זיצט ער אויף אַ פּעקיל הויך אָנגעלאָדען מיט קישענס, און דער שוויס גיסט פון איהם סכנות. ער האָט מיך נור דערזעהען אַריינגעהן מיט'ן טשעמאָדאַן אין וואַגאָן אַריין, שפּרינגט ער אַראָב פון'ם פּעקיל און רופט זיך אָן צו מיר.

— יונגערמאַן, איהר פאָהרט איבער "הוואָסטיוו"?

— יאָ, וואָס איז דען?

— גאָר נישט, זאָגט ער, איך האָב צו אייך אַ בקשה, איהר זאָלט מוחל זיין אַכטונג געבען אויף מיין פּעקיל ביז איך וועל אַריינקומען.

און ער לויפט אַרויס און לויפט באַלד אַריין צוריק און ווידער אַרויס, סוד'עט זיך מיט'ן קאָנדוקטאָר.

— רבי יוד, זאָג איך צו איהם, נעמט אייך צו אייער פּעקיל.

— אָט באַלד, מאַכט ער, וואָס אַרט אייך, אַז איהר וועט זיצען אויף מיין פּעקיל? עס וועט אייך אָבנוצען?

— איך האָב מיין אייגען פּעקיל, זאָג איך, וואָס איך האָב עס ניט וואו אַ הינצוטהון.

— נישט קיין גוואַלד, זאָגט ער, אינגאַנצען צוויי סטאַנציעס...

אַז מיר זענען געקומען קיין "הוואָסטיוו" אויפ'ן וואָגזאַל האָבען מיר זיך ערשט רעכט צערעדט. געוואָהר געוואָרען ווער איך בין, האָט מיין יוד פאַרקאַטשעט די אַרבעל און האָט מיר אָבגעגעבען אַ גאַנץ ברייטען שלום עליכם.

— סטייטש, סטייטש, מאַכט ער צו מיר, מע פאָהרט אָב אַזאַ וועג אינאיינעם, זאָלט איהר דאָס גאָר איבערקעהרען די צונג אַז איהר זענט אַ שדכן!

— ווי אַזוי, זאָג איך, האָט מען געקאָנט מיט אייך רעדען, אַז איהר זענט דעם גאַנצען וועג געווען פאַרטאַרעראַמט, אַריין און אַרויס, געהאַנדעלט מיט'ן קאָנדוקטאָר?

— ס'איז נישט פאַר וואָהלטיג, זאָגט ער, מע איז גוט אין גלות גלויבט מיר, וואָס מיך קאָסט אָב אַ יאָהר אייזענבאַהן וואָלט מען באַלד געקאָנט חתונה מאַכען אַ דערוואַכסענע טאָכטער. מע מוז אונטערהאַנדלען מיט'ן קאָנדוקטאָר, דאָס הייסט מע מוז אינטערפאָהרען אַמאָל "בלינד", חצי שלי וחצי שלך... דאָס גאַנצע פאַרדינסט וואָס מע פאַרדינט נעמט צו דער קאָנדוקטאָר... נאָר צוריק שמיעסענדיג פון'ם אמת קען מען ניט אַוועקגעהן, אינטערוועגענס מוז מען זיין אַ בעל הוצאה... מיר דאַכט, אַז איך האָב געזעהען ביי אייך אין קוישיל טיי און צוקער? טאָמער וואָלט געווען אַ סברה איהר זאָלט הייסען געבען אַ טשייניק וואַסער, וואָלטען מיר טרינקען צו גלעזליך וואַרעמס?...

אַוועק־געזעצט זיך טרונקען טיי, הויב איך אָן ביי איהם אויסטאַפּען, ווער ער איז און וואָס ער איז און פון וואַנען פאָהרט ער און וואַהין, אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז ער האָט זיך אויסגעקוועטשט, אַז ער איז אויך אַ שדכן.

שעמען זיך נאָכדעם חדשים לאַנג זיך אויף דער גאַס צו ווייזען... אָט זיצען זיך האָליך־סוחרים אָדער קעראָסין־סוחרים אַ גאַנצע נאַכט ערגיין וואו אין אַ שטיקיל אכסניה, ביי דעם בריק, פֿערשלאָסען אין אַ נומער, אָבגעזונדערט פֿון דער וועלט, און שפּילען אין קאָרטען, שטיל און נעלאַסען, איז נאָך איידער זיי בעוויזען אין דער פֿריה זיך פֿאַראַנדערגעהן שלאָפֿען, ווייסען שוין אין שטאָדט אפילו אַלע חדר יונגליך, וועד וויפֿיעל עס האָט פֿערשפּילט... זיצען זיך דאָרטען ערגיין פֿערשטעקט אַ פּאָר לֵצִים, אין משונה'דיגע מאַסקעס, מיט הויכע פּאַפּירענע קאָלנאָקעס אויף די קעפּ, און טאָקען אַרום עפּיס אַ מין פּאַסקוויל — דאָס גרעסטע עקספּאָרט אַרטיקעל אין ביעזדיעלנא — געגען ציוניסטען, געגען משכילים אָדער געגען גלאַט אַזוי פּריוואַט מענשען; זיצען און ברעכען די קעפּ אויף אויסצוטראַכטען גלאַטע ליגען, פֿאַלשע מעשיות, ניט געשטויגענע ניט געפֿלויגענע נייעסען, איז נאָך איידער זיי בעוויזען זיך אַרומזעהן, איידער זיי בעוויזען בעגליקען די מענשהייט מיט זייערע נייע ענטדעקונגען, קלינגט שוין מיט זיי די וועלט, אַזוי אַז זיי פֿערלירען נעביך די גאַנצע ווירקונג און זייער גאַנצע מיה איז אַרויסגעוואָרפֿען... אָט צושאָקעלט זיך אַ הינקעדיגער אָרום־בחור, שטרענגט אָן זיין קרומען שׂכל, און זאָגט זיך אַרויס אַ סְבָרָה: „אַז די גאַנצע וועלט שטעהט נור אויף געלד": פֿאַר געלד לערנט דער אָרים בחור, פֿאַר געלד מוסרט דער מגיד, פֿאַר געלד דאַווענט לאַנג דער רב, פֿאַר געלד האַלט ד ע ר רעדאַקטאָר פֿאַר די מוסרניקעס און יענער געגען זיי; פֿאַר געלד האַלט דער פֿאַר ציוניזם און יענער געגען; פֿאַר געלד שרייבט דער שרייבער אַזוי און פֿאַר געלד שרייבט ער אַנדערש, ווייל קיין א מ ת איז אויף דער וועלט ניטאָ... און די סברה ווערט פֿאַרנאַנדער געטראָגען די מינוט פֿון קלויז אונטערן אויבען איבער דער שטאָדט, און פֿון שטאָדט אויף דער סביבה, און פֿון דאָרטען נאָך ווייטער... זאָל אַ פֿרעמדער יונגער מאַן איינמאָל דורכגעהן די גאַס, און אַלע קרעמערקעס, הויזמיידליך, מאַמזעלען און מאַדאַמען ווייסען גלייך: ווער ער איז, פֿון וואַנען ער איז, וואָס איז זיין געשעפֿט, מיט וועמען מע רעדט איהם אַ שדוך, און צי איז ע ר ניט געפֿעלען, אָדער צי איז ז י ניט געפֿעלען, צי זיי זענען זיך ב י י ד ע „יא" אָדער „ניט" געפֿעלען און זאָ ווייטער און זאָ ווייטער... און ניט נור אַזעלכע זאַכען, וואָס מע קען הערען און זעהן, ווערען אויגענבליקליך צוטראָגען איבער דער שטאָדט, אפילו דאָס וואָס עס רודעלט זיך ביי איינעם אין קאָפּ, וואָס עס קלאַפּט זיך ערשט ביי איינעם אין ביזען שטיל — אויב נור אויף איין האָר אַנדערש ווי געוועהנליך — ווערט עס גלייך צוקלונגען און צופּויקט איבער דער שטאָדט. מיט איין וואָרט: עס איז אומעטום אַזוי פּוסט, עס הערשט אַזאַ שטילקייט, אַז דער קלענסטער שאָרך קלינגט אָב מיט אַ זייער שטאַרקען ווידער־קול איבער גאַנץ ביעזדיעלנא און אויף דער סביבה אַרום...

אין זומערצייט, בשעת „גאָט טהוט אַרויסציהען — ווי דער זיידע זאָל לעבען זאָגט — די זון פֿון פּיטערפּאָס". און אויף דער גאַס איז הייס, איז רעכט אַז מ'זאָל אָבנעהן אַטאָג, פֿון אין דער פֿריה ביז נאַכט, און כמעט ניט בעגעגנען אַ מענשען, און דאָסזעלבע איז ווינטערצייט בשעת עס איז קאַלט. זומער בעהאַלט זיך דער עולם אין די הייזער און אין די הינטער קראָמען פֿון היטץ, ווינטער פֿון קעלט. נור שבת איז דער איינער טאָג, וואָס מ'קען זאָגען אויף ביעזדיעלנא: ס'איז אַשטאָדט מיט יודען! אין דער פֿריה, פֿון פֿינף זעקס אַזייגער אָן, זעהסטו יודען לויפֿען, כמעט אָהן אָטהעם, אין קלויז אַריין. דער צום ערשטען מנין, דער צום אַנדערן און דער צום דריטען. און זעלטען ווען אַ יוד דאַווענט אין קלויז אָדער אין דעם מנין וואָס אין זיין גאַס, מעה־סטענטהיילסט לויפֿט אַ יוד פֿון איין עק שטאָדט צום אַנדערן, זוכען ז י י ן קלויז, זיין מנין אָדער זיין חברה. נישט קשה, גאָט וועט פֿאַר לויפֿעניש אויך בעצאָהלען. אָט אַזוי זשווישעט

אַ שדכן? ווער זשע זענט איהר, זאָג איך, ווי אַזוי הייסט איהר ביים נאָמען און וואוהין פֿאָהרט איהר, אויב ס'איז מעגליך מע זאָל וויסען?

— פֿאַר וואָס, זאָגט ער, זאָל ניט זיין מעגליך? ס'איז זעהר מעגליך. אַליין בין איך פֿון באַסעראַביע, דווקא פֿון אַ קליין שטעדטיל נישט ווייט פֿון בעלץ, נאָר אַ נאָמען האָב איך אויף דער גאַנצער וועלט. איך הייס אָשר, רב אָשר דער שדכן הייס איך; אַ חדוש איהר זאָלט ניט הערען מיין נאָמען? פֿאָהרען פֿאָהר איך הייסט דאָס קיין טעטרעוויץ און געוועזען בין איך אין יעהופּעץ.

— אין יעהופּעץ? זאָג איך.

— וואָס האָט איהר זיך, זאָגט ער, אַזוי איבערגעשראָקען?

— גאָר נישט, זאָג איך, גלאַט אַזוי איך שמועס עס אַקעגען דריינען, וואָס הערט זיך עפּיס אין יעהופּעץ? וואָס מאַכט בראָצקי?

— בראָצקי? זאָגט ער, וואָס זאָל ער מאַכען? חוץ זיין שאָדען אויף אונז אַלעמען געזאָגט געוואָרען. איך פֿיהר איצטער דאָרטען אַ שמיקיל ענין אינאיינעם מיט'ן גרויסען שדכן, ש װ אַ ר ץ הייסט ער, איהר קענט איהם אפֿשר, ער איז אַ שוואַרצער מיט אַ געגאָלטער מאָרדע און רעדט טיעף דייטש... איהר קוקט מיך אָן, רב מנחם מענדיל, ווי קום איך אַזאַ יודיל, צו בראָצקין? האָט קיין יסורים ניט, איך בין אַ יוד, וואָס קאַטאָרי איך קען צו טריטען צום גרעסטען, איך קען מיך מיט דער גאַנצער וועלט מיט גינצבאָרגען פֿון פּיטערבאָרג, מיט פּאָליקאָווען פֿון מאָסקווע, מיט אפֿרתי פֿון אָדעס, נאָר יאָר נישט, נאָט אייך אַ פֿיהרער פֿאַר אַלע קאָנטשאַפּטען, צ געלד קומט דאָס נישט!... איך וואָלט געמעגט שווערען, אַז איך האָב געזעהן ביי אייך אין קוישיל איירינע קיכליך? עס קען זיין, אַז איהר פֿיהרט נאָך מיט זיך אַ פּלעשיל בראָנפֿען אויך? אַ יאָ איך האָב געטראָפֿען? איך האָב, פֿאַרשטעהט איהר מיך, אַ חוש־הריח, איך שמעק אָן!... לאָמיר טאַקי נעמען צו קאַפּליך לחיים און לאָמיר זיין געזונד; מיר וועלען אַזוי לאַנג רעדען, ביז מיר וועלען זיך אפֿשר צו עפּיס דעררעדען. אָט פֿאָהר איך למשל קיין טעטרעוויץ. וואָס, מיינט איהר, פֿאָהר איך קיין טעטרעוויץ? אפֿשר צו גאַסט, אָדער חלילה אויף קבר־אבות? אָסור! איך פֿאָהר קיין טעטרעוויץ פֿאָהר איך, ווייל סע שניידט זיך מיר דאָרטען פֿאַרשטעהט איהר אַ שדוך מיט אַ זעהר גרויסען גביר, נאָר ער איז, איך בעט איבער אייער כבוד אַ גרויסער דבר־אחר, אפֿשר האָט איהר געהערט רב חיים פּעמפּיק רופֿט מען איהם? אָט דער רב חיים, פֿאַרשטעהט איהר, איז געוועזען אַמאָל, איך האָב פֿיינט רעדען אויף יענעם שלעכטס אונטער די אויגען, אַ קליין מענשעלי; דהיינו מיינט איהר וואָס הייסט אַ קליין מענשעלי? לאָז זיך אייך דאַכטען אַ קלייט משרת. נו אם־כן מיינט איהר איז וואָס? איז ער איצטער נישט קיין פֿיינער מענש? אַבי מע האָט דאָס ביסיל מינץ מעג מען זיין אפֿילו איך ווייס אַליין ניט וואָס, ווי זאָגט איהר, „כסף וזהב מטהר חזרים". און ווער שמועסט אַז ער וויל נאָך געבען עשרת אלפים נדן אויך, דאָס הייסט ווילען וויל ער ניט, ווי לאַנג שמייסט מען איהם! נאָר ווער הערט איהם? איך קען קומען צו איהם און זאָגען: הערט נור אויס, פּאַני פּעמפּיק, גיט איהר צעהען טויזענד קאַרבען איז רעכט, אֶלָא ניט מעגט איהר זיך שוין אָבגעזעגענען מיט דער גאַנצער וועלט!...

— אַזוי טאַקי, זאָג איך, וועט איהר, זיך מיט איהם אויס שמועסען?

— וואָס זשע מיינט איהר מאַכט ער, איך האָב מורא פֿאַר פּעטש? אויף פּעטש בין איך פֿאַרהאַנד, איך הייס רב אָשר; פֿאַר מיר האָט מען דרך־ארץ, ווארום איך ווייס אַז ער ווייסט אַז איך ווייס ווער ער איז... הכלל איך זאָג אייך אַז ער וועט אָבצעהלען צעהען טויזענד קאַרבען אחת ואחת, ווייסט איהר פֿאַר וואָס נאָך? ווייל ער וויל אַזעלכס, וואָס זאָל זיין איינס ביי גאָט דאָס אַנדערע ביי איהם, און דער עיקר פֿון אַ שען אָרט, דאָס הייסט סע זאָל זיין פֿון רעכטען צימעס, סע זאָל גלאַנצען אַרום און אַרום אָהן אַ שום פֿלעק חלילה, היינט זאָל דאָס זיין מיט אַלע מעלות און שען זאָל דאָס זיין ווי די גאַנצע וועלט, אַז גאָט און לייט זאָלען דערויף מקנא זיין, ווארום „אַז מע גיט געלד, זאָגט ער, זאָל ווערט זיין געלד". איהר פֿאַרשטעהט וואָס דאָס איז פֿאַר אַ מין פּעמפּיק? פֿאַרקעהרט אדרבא טאָמער האָט איהר, רב מנחם מענדיל, עפּיס אַ רעכט שטיקיל סחורה, נאָר איין אַנטיקיל, גיט אַהער, וועלען מיר ביידע פֿאַרדינען געלד; איך בין אַזאַ יוד וואָס קאַטאָרי עס אַרט מיך ניט, איך בין נישט קיין אָץ להעשיר, ווי זאָגט איהר; „פֿון אַ קריוודע קאָכט מען וועטשערי". נאָר דאָס מוז איך אייך זאָגען, אַז אויף קיין געלד קוקט מען דאָרטען נישט, דער עיקר אַבי דאָס קרן זאָל זיין אַ קרן, דאָס הייסט גאָר אָהן געלד איז ניט שייך, יענער באַדאַרף געבען אַקעגען חאָטש האַלב וויפֿיעל מיר געבען, נאָר וואָס דען, איהר באַדאַרפֿט מיר צוטראַכטען עפּיס אַזוינס, וואָס זאָל זיין איין אויסגעשפּילטע זאַך, אַ קאַרעפּירער אתרוגיל, איהר פֿאַרשטעהט וואָס איך רעד צו אייך?

— איך פֿאַרשטעה, זאָג איך, פֿאַר וואָס זאָל איך ניט פֿאַרשטעהן? איהר ווילט דאָס טעלעריל פֿונ'ם הימעל, דאָס הייסט אַזעלכס וואָס ס'איז גאָר נישטאָ! איהר האָט מיר פֿאַרגעבען, רב אָשר, אַ לייענען, נישט אויף קאַטאָוועס! נאָר, שאַ, מיר דאַכט, אַז איך האָב פֿון אייערט וועגען פּונקט דאָס וואָס מע באַדאַרף; איך באַדאַרף נור אַ זוך טהון צווישען מיינע כתבים, „אַז מע זוכט, זאָגט מען, געפֿינט מען"...

(פֿאָרטזעטצונג קומט)

שלום עליכם.

עס אין שטאָדט מיט יודען און יודענעס, אויסגעפּוצט גאָר מעשה מענש. וואו ניט וואו, בומבעלט זיך אַרויס אַ ציצה, אַ דין בינדעלע געלע פֿאָדעס, פֿון דעם פּאַלטאָ, פֿון אויבער־בגד, פֿון הינטען, אָדער צומאָל אַ עק פֿון אַרויטע פּאַטשיילקע, פֿון קאַלנער אַרויס פֿון אויבען. דאָס איז עכט שבתדיג, אין ביעזדיעלנא, און נאָך מעהר אין דער סביבה אַרום, האָט עס דעם זיעבעטען חן. אָט אַזוי דויערט עס אָב ביז אַזייגער צוועלף. ישבת פֿאַר נאַכט בייטען זיך די דעקאָראַציעס. די יודען מיט די יודענעס, די טאַטעס מיט די מאַמעס, זיצען שוין אין שטוב, אָדער מע הערט אין קלויז אַ מניד, אָדער מע זאָגט אַ קאַפּיטעל תהלים אין דער פֿינסטער איידער מע צינדט אָן פֿייער, און יונגוואַרג שיט זיך אַרויס אין גאַס.

איבערהויפּט יודישע טעכטער מיט יונגע לייטליך מאַכען זיך עס דאָס פֿערגניגען, האָטש איין מאָל אַ וואָך געהן שפּאַצירען. נור נאָך דעם הלוך נאָך, נאָך דער אויספּוטצונג, נאָך די פֿערשידענפֿאָרמיגקייט און פֿערשידענפֿאַרבינקייט פֿון די היט און די קליידער, נאָך דעם ווי אַלע טרעטען אוםאַהין און צוריק פֿינף און זיבעציג מאָל דאָס שטיקיל פּלאַץ, וואָס גאַנץ ביעזדיעלנא האָט אָהן ווערטער בעשטימט, אַז דאָס איז דער שפּאַצירפּלאַטץ, אָט אַזוי אַלע שבת, אַזוי אַלע יום־טוב, און אַזוי פֿון יאָהר צו יאַהר,—זעהט מען בשיינפּערליך, אַז דא ווערט ניט געשפּאַצירט נאַטירליך, איינפֿאַך: אום צו אַטהעמען פֿרישע לופֿט, אום צו בעוועגען אביסיל דעם קערפּער, אויסגלייכען אביסיל די ביינער, לעבען אַ ווילע צוזאַמען מיט דער נאַטור, פֿריי, ניט צוזאַמענגעדריקט און צוזאַמען־געקוועטשט, נאָר דער גאַנצער שפּאַצירגאַנג אפֿילו, דאַכט זיך אַ פּראָסטע זאַך, האָט אָנגעוואָרען זיין גאַנצען טעם; מען איז מקיים די מצוה פֿון שפּאַצירען אַט ווי מען איז מקיים אַסך אַנדערע מצוות ווייל דער דין איז אַזוי, ווייל עס שטעהט געשריבען. עס איז געוואָרען אַ טרוקענער מנהג אָהן אַ שום טעם, אָהן דעם קלענסטען פֿערגניגען... די איינציגע כונה ליגט נור אין דעם „אין גאַס געהן": זיך ווייזען און אַנדערע זעהען. קיין וואונדער דערום, דאָס יעדער שלעפּט אַרויס אין גאַס וואָס נור ער האָט צו ווייזען; אַז יעדערער דרעהט זיך אַרום נור דאָרט וואו עס איז דא צו זעהען; אַז יעדער געהט אַרויס איינגעצוינגען, איינגעשרומפּפּט אַזוי אַז זיי פֿאַלען נאַכדעם קוים לעבעדיגע אַריין אין שטוב צוריק...

מיט רעכט קען מען זאָגען: אַז מיט אַלע אַנדערע זאַכען וואָס מיר האָבען אָנגעוואָרען אין גלות, האָבען מיר אויך אָנגעוואָרען דעם טעם פֿון אמת'ן שפּאַצירגאַנג.

אויב די פֿערגניגען וואָס אַנדערע האָבען, לאָזען אונז אַנדערע ניט צו, דערפֿאַר אָבער דעם צער וואָס אַנדערע האָבען, אויב נור מיר קענען, נעהמען מיר זיך אַליין...

און שבת אלזא הייסט עס אַז יודען לעבען, די גאַנצע וואָך אָבער זעהט אויס ביעזדיעלנא, מיט איהרע שענע הייזער, הויכע מויערען, גרינע בוימער, ריינע גאַסען, שענע און שטילע געשעפֿטען ווי שענע מצבות אויף אַ רוהיגען בית עולם. אין הויכע מויערן ליגען זעהר אָפֿט גאַנץ טיף בעגראָבען די בעלי־בתים, אין פֿרעמדע תכריכים, אונטער די גרינע בוימער רוהען אָב האַלב טויטע, אָבגעשוואַכטע, אויסגעמאַטערטע נפשות; אין די ריינע גאַסען געהען שטיל און לייכט פֿאַרביי שאָטען'ס פֿון מענשען ווי אין עולם־התהו, אָדער זיי לויפֿען האַסטיג אָהן ציעל און עס יאָגען זיי ניט געזעהענע שדים אין כף־הקלע; אין די געשעפֿטען זיצען די סוחרים, מיט זייע'ע משרתים פֿערזונקען אין אַ טיפֿען שלאָף, און טשוכען זיך אַביסיל אויס, ווען זיי דערפֿיהלען אַז דער ביינקעל שאַקעלט זיך, סקריפּעט און אַט, אַט ליגען זיי מיט דעם פּנים צו דער ערד, אָדער ווען עס הערט זיך פֿון דער נאָהענט עפּיס אַ שטאַרקער קנאַק, אַ קלאַפּ, אַ סמן אַז ביי דעם אָדער יענעם סוחר האָבען געפּלאַצט די שטאַרק אָנגעצויגענע סטרונעס און ער איז אַראָב פֿון מאַרק...

אַט אַזוי רוהיג פֿערשלאָפֿען זיצען אויך די עטליכע גבירים אין שטאָדט, וואָס אַנדערע אַרבייטען פֿאַר זיי; פֿערשלאָפֿען ציעהען זיי זעלטען אַרויס מיט די לינקע האַנד אַ פּאָר גראָשען אויף צדקה; פֿערשלאָפֿען זיצען זיי אויף קהל'שע אַסיפֿות, פֿערשלאָפֿען זיצען זיי אויף ציוניסטישע פֿערזאַמלונגען — אויב נור זיי פֿוילען זיך ניט צו קומען. און טשוכען זיך נור אויס, ווען זיי דאַרפֿען עפּיס אַריינלייגען מיט ביידע הענד אין אייזערנעם קאַסטען...

אָט אַזוי שלאָפֿט און געהנעצט די געשוואָרענע אינטיליגענץ צולייגט אין די קאַבינעטען אויף ווייכע זאָפֿעס; זי שלאָפֿט מיט אַ בוך אין האַנד, זי געהנעצט מיט אַ צייטונג פֿאַר די אויגען, זי שלאָפֿט זעהענדיג און הערענדיג די טרויעריגסטע נייעסען וואָס קומען פֿאָר אין שטאָדט און אויף דער סביבה, און טשוכעט זיך אויס, נור אַז זי דאַרף אַריבערגעהן פֿון זאָפֿע צום גרינעם טישיל, וואו זי פֿערברענגט עטליכע שעה אין טאָג...

אָט אַזוי געהנעצען פֿערשלאָפֿען די „מאַדאַמען" אין זייערע טואַלעט צימערן גענען שפּיגעל עטליכע שעה אין טאָג: אָט אַזוי געהנעצען זיי פֿערשלאָפֿען, פּלאַפּלענדיג און דרעהענדיג מיט דער צונג כל הרכילות אין דער וועלט גאַנצע טעג; אָט אַזוי זיצען זיי פֿערשלאָפֿען בעת זיי זענען כלומר'שט פֿערטהון אין ווייבערישע צדקה זאַכען, און טשוכען זיך נור אויס ווען זיי צווידלען זיך מיט דער קעכין.

אָט אַזוי דרעמלען און געהנעצען ברייט די „מאַדמואַזעלס" איבער זייערע כלומר'שט האַנדאַרבייט; דרעמלען און זעהען זיסע חלומות: אָט אַ פּראַנץ מיט שענע וואָנצעס וועלכער שטעהט פֿאַר זיי אויף די קניע און בעט דאָס יא וואָרט; אָט אַ אַדאָלף מיט שענע קרויזע האָר, אין גאָלד און בריליאַנטען, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, ווינקט און שמייכעלט צו זיי ליעבהאַרציג, און אַ לעבעדיגער שמייכעל ערשיינט אויף זייער שלעפֿעריגען געזיכט; און טשוכען זיך אויס נור ווען עס קומט דורכטאַנצען זיך אַ נאַכט, און אויב נאָך פֿון אָרימע־לייטס וועגען, זענען זיי גאָר העכסט מונטער...

און אָט אַזוי איז מיט יונגע לייט און מיט אַלע אַנדערע.

עס שלאָפֿט נור ניט אין ביעזדיעלנא דער איינציגער אַרבייטער פֿאַר דעם ציוניזם; עס שלאָפֿען ניט די שענע חברה־לייט פּאַסקווילאַנטען; עס שלאָפֿען ניט און רוהען ניט די מאַשינען אין די עטליכע פֿאַבריקען וואָס ביעזדיעלנא פֿערמאָגט און די מענשען וועלכע זענען צוגעשמידט צו די מאַשינען; עס רוהען ניט און שלאָפֿען ניט די, וועלכע זיצען און שוויטצען איבער שער און אייזען, נאָל אין האַמער אום ברויט צו פֿערדינען, עס רוהט ניט און שלאָפֿט ניט אויך אייער טרייער דינער

ביעזדיעלנא 15 מאַרט 1900. ש. ראָזענפֿעלד.

יודישע שטעדט און שטעדטליך.

די מלחמה צווישען הינא מיט איראָפּא האָט אויך אָנגעריהרט דאָס יודישע לעבען אין די שטעדטליך און פֿערשטעהט זיך אַז איך מוז שרייבען וועגען דעם, האָטש באמת האָב איך קיין חשק דערצו — איך האָב פֿון תמיד אָן פֿיינט מלחמות און מחלקות, בפֿרט נאָך אין דער צייט ווען די פֿערטרעטער פֿון אונזער פֿאָלק קלויבען זיך צוזאַמען פֿון אַלע עקען וועלט אין לאָנדאָן אויף אַ קאָנגרעס, נור מיט איין הייליגען געדאַנק איבערצורעדען צווישען זיך ווי אַזוי מען זאָל די לאַגע פֿון פֿאָלק פֿערבעסערען אָהן מלחמות, אָהן שווערדען און ביקסען, נור מיט דעם אָפֿענעם אמת און מיט מענשליכער גערעכטיגקייט.

שיקענדיג דעלעגאַטען צום קאָנגרעס און ווינשענדיג איהם פֿון דערווייטענס אַלעס גוטס פֿערגעסען אויך ניט אונזערע ברידער זייער הייטיגע פֿליכט גענען דעם לאַנד אונטער וועלכען ישוטין זיי וואָהנען און לעבען.

פֿון פֿיעל שטעדט שרייבט מען אונז ווי היים און וואַרעם יודען געזעגענען זיך און בעגלייטען דעם חיל וואָס געהט אַוועק אין דאָס ווייטע הינאַ, וואו מען קוילעט און מען גזל'ט אַזוי ווילד טויזענטער איראָפּעער מיט זייערע אונשולדיגע ווייבער און קינדער.

די אָדעסער צייטונגען שרייבען אַז די דאָרטיגע יודען נעמען אַ גרויסען אַנטהייל אין דעם בעגלייטען די סאָלדאַטען. אין דעם טאָג פֿון זייער אַוועקגעהן קיין הינאַ, זענען געוועזען אין אַלע אָדעסער שילען און

בָּתֵּי מִדְרָשִׁים מִי־שֶׁבֵּרַךְ'ס און תְּפִלּוֹת פאַר דעם חַיִל אַז ער זאָל קומען בְּשָׁלוֹם צוריק מיט כָּבוֹד און נִצָּחוֹן.

אַ יודישע דעפוטאַציע צוזאַמען מיט דעם אָדעסער ראַבינער ה' אייכענוואַלד האָבען מיטגעגעבען די יודישע סאָלדאַטען פֿון יעדען פאָלק סִפְרֵי־תּוֹרוֹת און שענע אָרוֹן־קוֹדֶשׁ'ן.

פֿיעל יודישע סאָלדאַטען רופֿען זיך פֿרייוויליג אַרויס צו געהן אין מִלְחָמָה.

אויך אונזערע יודישע פרייליינס האָבען זיך אָנגערופֿען פֿאָהרען אין מלחמה בעדיענען די פֿערוואונדעטע סאָלדאַטען.

די צייטונג "בירז־וועדאמאסטי" ברענגט אַז פֿון פּיראַטין (פּאָלט. גוב.) האָט אַ יודישע פֿריילין זיך געווענדעט אין רעדאַקציע מיט אַ פֿראַגע צי יודישע פֿרייליינס וועט מען צונעמען אַלס באַרמהערציגע שוועסטער אין דער מלחמה. די צייטונג ענטפֿערט אַז מען וועט צונעמען יודישע פֿרייליינס.

אַזוינע יודישע סאָלדאַטען און יודישע פֿרייליינס מאַכען עהרע יודען. דאָס בעווייזט אַז האָטש מיר יודען הערען ניט אויף טויזענטער יאָהרען צו בּיינקען נאָך אונזער לאַנד אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל און דערמאָנען טאָג טעגליך "ציון", זענען מיר אין דער זעלבער צייט גרייט אָבצוגעבען אונזער לעבען און אונזער פֿערמעגען פֿאַר דעם לאַנד אין וועלכען מיר וואָהנען.—

*

וואָס פֿאַר איין איינדרוק עס האָט געמאַכט אין די שטעדטליך די מלחמה מיט הינא שרייבט אונז אויך ה' א. האַלבמיליאָן פֿון בריסק־דליטא. דער שרעקליכער רוֹשֶׁם וואָס האָבען אָנגעמאַכט די אונאָרדענונגען אין הינא אויפ'ן הָמוֹן עָם זעהט מען ריכטיג ביי אונז אין שטאָדט. פֿון גאַנץ ווייטע שטעדט זענען געקומען עלטערן, ווייבער און קינדער זיך געזעגנען און בעגלייטען די סאָלדאַטען. עס האָבען זיך אָבער אויך געפֿונען איינינע ווייבער וואָס זענען געקומען נאָך תְּנַאי־גִטִּין צו די מאַנען. דאָס זענען ווייבער, וואָס ווילען בעצייטענס זיך פֿערזאָרגען טאָמער וועלען זייערע מאַנען אין דער מלחמה פֿערפֿאַלען ווערען, און וואָס אפילו ביי דעם געדאַנק איבער'ן טויט פֿון זייערע מאַנען קענען זיי אָן זיך ניט פֿערגעסען.

ווייבער פֿון יודישע סאָלדאַטען זענען געקומען קיין ברעסט מיט אַ געוואַלד, יעדע שרייט: וועה איז מיר, מיין טייערער מאַן איז שוין געוויס ניט דאָ און איך בין געבליבען איין אייביגע עגונה", צום סוף האָבען זיי געפֿונען זייערע מאַנען זיצענדיג גאַנץ רוהיג ביי אַ גלאָז ביער...

דערווייל זיצען די יודישע סאָלדאַטקעס ביי די רבנים און דיינים און האָבען ניט מיט וואָס אַוועק צופֿאָהרען, און אויף אונזער שטאָדט איז געפֿאַלען אַ לאַסט מאַכען פֿאַר זיי נדבות, זיי זאָלען האָבען מיט וואָס צו פֿאָהרען אַהיים.

קיין־אָדעס, ווי מען שרייבט אונז, זענען אויך פֿיעל ווייבער געקומען צו זייערע מאַנען נאָך תנאי־גיטין, נאָר איינע האָט זיך אַזוי שטאַרק אָבגעבריהט אַז זי פֿערשעלט זיך די יאָהרען וואָס זי האָט געפֿאָלגט וואָס די "ליגנערס האָבען גערעדט" און איז קיין אָדעס געפֿאָהרען.

די מעשה איז אַ גאַנץ פּראָסטע, אַנשטאַט אַ תנאי גט האָט דאָס ווייביל פֿון איהר מאַן בעקומען איין אמת'ן גט, און ער, איהר געוועזענער מאַן, איז טאַקע דיזעלבע וואָך, פֿאַר זיין געוועזענער ווייב אין די אויגען, אַ חתן געוואָרען פֿאַר אַ יונגע שענע אָדעסער פֿריילין.

די איבריגע ווייבער זענען באַלד פֿון אָדעס זיך צולאָפֿען צוריק אַהיים און ניט געוואָלט נעמען קיין תנאי־גיטין...

דאָס ווייביל לויפֿט אַרום איבער אָדעס און שרייט געוואַלד, נאָר עס העלפֿט ניט, די מעשה איז אַ פֿערפֿאַלענע.

די התונה פֿון די נייע חתן כלה האָט מען שוין אָבגעשטעלט אויף שבת בראשית ד. ה. צו אָסיען צייט ווען די "מאַניעווערס" ענדיגען זיך און זיין דיענען ענדיגט זיך אויך, ווייל ער דיענט שוין דאָס לעצטע יאָהר.—

שאַדע וואָס איך קען ניט שרייבען אַזוי ווי דער בעריהמטער שריפֿטשטעלער שמ"ר! וואָס פֿאַר אַ טייערען עכט אינטערעסאַנטען ראָמאַן וואָלט איך וועגען דעם תנאי גט מיט דעם יודישען סאָלדאַט געקענט אָנשרייבען! די העלדין מיט די העלדינען פֿון דעם ראָמאַן וואָלטען זיך ביי מיר געשאָסען, געשטאָכען, געהאָנגען און געטרונקען, און דער סוף פֿון דעם ראָמאַן וואָלט געוועזען אַז דאָס אומגליקליכע יודישע ווייביל, די געוועזענע יודישע סאָלדאַטקע, וואָלט התונה געהאַט מיט לי־הונג־טשאַנג, ווייל אין שמר'ס ראָמאַנען האָבען אַלע יודישע מיידליך נייטרענס פֿון שפּיצעניץ און אייסישאַק התונה מיט ענגלישע לאָרדען, פֿאַר וואָס'זשע קען זיך ניט טרעפֿען אַז אין אַזאַ אונרוהיגער צייט זאָל אַזאַ אומגליקליך יודיש ווייביל ניט התונה האָבען מיט דעם אומגליקליכען לי־הונג־טשאַנג?...

אֱמֶת.

די יודישע וועלט.

רוסלאַנד.=אונאָרדנונגען אין אָדעס. אין די "וויעדאמאסטי" פֿון אָדעסער גראַדאַני" איז געדרוקט: "אין דער צייט פֿון די אונאָרדנונגען אין אָדעס דעם 16 און 17 יולי האָט מען אַרעטירט 1,041 מענשען. אַלע אַרעטירטע זענען אויף בעפֿעהל פֿון אָדעסער גראַ־אַנאַטשאַלניק געשיקט געוואָרען אין דער אָדעסער טיורמאַ כדי מען זאָל דערגעהען ווער זיי זענען. לויט בעשלוס פֿון גראַדאַנאַטשאַלניק וועלען די אַרבייטער, וואָס וואָהנען אין אָדעס, און נישט אַרבייטער וועלכע האָבען זיך בעטהייליגט אין די אונאָרדנונגען זיצען אין געפֿענגנים ביי דער פּאָליציי אויף 3 מאָנאַט. די אַרבייטער, וועלכע זענען געקומען פֿון פֿרעמדע שטעדט, וועלען ווערען אַרויסגעשיקט אַהיים מיט דעם עטאַפּ".

דער קאָרעספּאָנדענט פֿון די "נאָוואָסטי" איז מודיע: די אונאָרדנונגען האָבען זיך אָנגעהויבען דעם 16־טען יולי אָבענדס אויף דעם מאַרק פֿון אַלטוואַרג. אויף דעם מאַרק געפֿינען זיך געוועהנליך פֿיעל פּראָסטע מענשען, און אויך פֿיעל שווינדלער. איינער פֿון די שווינדלער האָט אָבגענאַרט איין סאָלדאַט וואָס האָט איהם פֿערקויפֿט זיינע זאַכען ווייל ער געהט אַוועק קיין הינא. פֿאַר דעם סאָלדאַט האָבען זיך אָנגענומען אַנדערע און האָבען געשלאָגען דעם יוד. עס האָבען זיך אַריינגעמישט אין געשלעג נאָך יודען און כריסטען און עס איז געוואָרען אַ פּאָגראָם. אַ באַנדע אַרבייטער און גנבים האָבען אָנגעהויבען צו ראַבירען די געוועלבען און צו געהען אין די גאַסען. איין צווייטע באַנדע איז געלויפֿען מיט אַ געשריי, אַגעפּייפֿעריי אויף די קאָסאַרקע, אויף די קאָלאָנטאַיעווסקאַיאַ גאַס און נאָך אויף אַנדערע גאַסען. מיט שטיינער האָבען זיי צושלאָגען שויבען, צובראָכען טהיר און פֿענסטער און געמאַכט אַ תל פֿון סחורה. אויף דער קאָלאָנטאַיעווער גאַס האָבען זיי צעראַבירט אַ געוועלב אין וועלכען עס איז געווען סחורה פֿאַר 3000 רובעל. דער עולם האָט זיך געריסען געהען אויף די פּרינציפּאַלנע גאַסען, וואו עס זענען דאָ רייכע געוועלבען, נאָר זיי זענען נישט צוגעקומען אַהין. יודען וועלכע זיי האָבען געטראָפֿען אויף דעם וועג האָבען זיי געשלאָגען מכּת רצח. אויף דער פּרעאָבראַזשענסקאַיאַ האָבען זיי חרב געמאַכט אַלע געוועלבען פֿון עסענוואַרג וועלכע זענען אָפֿען אויך אים זונטאָג. געוועלבען וואו זיי האָבען געטראָפֿען שטעהען כריסטען האָבען זיי נישט אָנגעריהרט.

אויף דעם צווייטען טאָג האָט אָדעס אויסגעזעהען טוידט פֿערוויסט. די געשעפֿטען זענען געווען געשלאָסען, דער פּראָסטער נאַראַד האָט זיך געשטופּט צום נייעם באַזאַר. מחנות יונגליך און בחורים זענען געלויפֿען און געוואָרפֿען שטיינער אין די פֿענסטער. אים איינס אַ זייגער האָט זיך דער עולם צונויפֿגענומען אויף דעריבאַסאָווסקאַיאַ גאַס און געמאַכט אַ תל פֿון אייניגע געשעפֿטען און איבערקעהרט די קיאָסקען וואו מען פֿערקויפֿט צייטונגען. נעבען אייניגע געוועלבען זענען געשטאַנען די בעלי־בתים מיט הייליגע בילדער אין די הענד ווייל די רעדעלפֿיהרער פֿון די באָסיאַקעס האָבען אָנגעזאָגט, אַז רוסען וועלכע וועלען האַלטען הייליגע בילדער אין האַנד וועט מען נישט טהון קיין שלעכטס.

= עס איז שוין געווען טאַרגעס אויף איבערגעגעבען די אַרבייט פֿון בויען געביידען פֿאַר די לאַנדווירטשאַפֿטליכע שולע, אין דער יודישער קאָלאָניע נאָוואָפּאָלטאַווקאַ. מען האָט שוין געמאַכט אַלע נייטיגע הכנות צום בויען און אויך צוגעגרייט בוימאַטעריאַל. היינטיגס יאָהר רעכענט מען אויסצובויען די הויפּט־געביידע פֿון דער שולע. אַ הויז פֿאַר דעם פֿערוואַלטער, וואַרשטאַטען און אַ מילכפֿערמע, און אויף דעם צווייטען יאָהר—אַ הויז פֿאַר די אַרבייטער, שטאַלען, שפּייכלערס, וכדומה. מען קלערט אויך צו מאַכען אויף דעם פּלאַץ וועלכען מען האָט אָבגעגעבען דער שולע—אַ מוסטער־ווירטשאַפֿט. כדי אַכטונג צו געבען אויף די פֿאָראַרבייטען האָט מען געשיקט דעם אַגראָנאָם מ. האַלפֿערן.

= די יודישע קהלה אין טאָלאָטשין האָט בעקומען איין ערלויבניש צו עפֿענען אַ ציטאַלניע (לעזע האַלע) נעבען דער קהל'שער ביבליאָטהעק. די ערלויבניש איז געגעבען געוואָרען אָהן אַ שום שוועריגקייט. ווי עס בעמערקט

דער „וואסחאד" איז דאס פון די ערשטע פעלע, אז מען זאל געבען איין ערלויבניש אויף א ציטאלניע אויף דעם נאמען פון דער יודישער קהלה.

= אויף דער צייט פון קינפטיגען יאהרמארק אין ניזני נאוונאראד האט מען געמאכט ווי אין די פריהריגע יאהרען א בעזונדערע קאמיסיאן, ביי דעם גובערנאטאר, וועלכע וועט דורכזעהען די פראוועס פון די יודען, וואס קומען אויף דעם מארק. דער פרעזידענט פון דער קאמיסיאן איז באראן א. טויבע.

— אין דער יודישע קאלאניע דאמבראוונא (בעסאראביע) פעהלט שוין פון לאנג וואסער. וועלכע איז נייטיג צום בעגיסען די טאבאקפלאנצונגען אין די גערטנער. פרוי לוניץ, דעלעגירטע צו העלפען די הונגעריגע און י. עטינגער, וועלכער איז געשיקט געוואָרען צו פערבעסערען די ווירטשאפט פון די גערטנער און ערדארבייטער, האבען בעשלאסען צו גראבען אין דער קאלאניע א טייך און דאס זאלען ארבייטען יודישע ארבייטער וועלכע לייערן הונגער און וועלען דאדורך קענען עטוואס פערדינען 70 פאמיליעס נויטבעדערפטיגע האבען במשך פון אייניגע וואכען געגראבען דעם טייך און געווען זעהר צופרידען דאס זיי האבען פערדיענט אויף ברויט און פערשפארט צו נעהמען נדבות.

*

רומעניען. רומענישע עמיגראנטען. די אונגארישע ווי אויך די עסטרייכישע רעגיערונג האט געגעבען א בעפעהל אז מען זאל די רומענישע עמיגראנטען נישט דורכלאזען די גרענעץ. דאדורך איז אביסיל איינגעשטילט געוואָרען די עמיגראציאן פון רומעניען, וועלכע איז געגאנגען אהן א שום פלאן און פיהרט נישט צו קיין ציועק; עס איז א האפנונג אז מען וועט קענען אצונד אריינברענגען א שטיקיל ארדענונג אין דער עמיגראציאן און ברענגען די אויסוואנדערער צו א תכלית.

צו וואס עס קען ברענגען די אונבערעכענטע עמיגראציאן קען מען ארויסזעהען פון דעם פאל: נאכדעם ווי „די איזראעליטישע אליאנץ" האט געהאט צו פערשאפען עסען און נאכטלעגער פאר 1500 עמיגראנטען וועלכע געפינען זיך אין ווין זענען דעם 25-טען יולי פריש אנגעקומען 650 עמיגראנטען פון רומעניען און ווייל די אלליאנץ איז שוין נישט געווען אים שטאנד עטוואס צו טהון פאר די נייע עמיגראנטען האבען; זיי געמוזט בלייבען דעם גאנצען טאג אויף דעם באנהויף; אויף ביינאכט האט זיי די דירעקציאן געגעבען א מאגאזין צום איבערנעכטיגען. די פאליציי האט געפאָדערט פון דער אליאנץ אז מען זאל געבען די עמיגראנטען א קווארטיר וואו זיי זאלען קענען וואהנען ווי מענשען, און ווייל די אליאנץ האט נישט געקאנט טהון איהר רצון, האט די פאליציי ווייעדער געפאָדערט, אז מען זאל די עמיגראנטען צוריקשיקען קיין רומעניען. כדי עס זאל נישט קומען דערצו אז מען זאל די עמיגראנטען מוזען עקספעדירען צוריק אהיים, האבען די פארשטעהער פון דער אליאנץ בעשלאסען אז מען זאל זיי צוריק ישיקען דערווייל אויף די קאסטען פון דער אליאנץ ביז בודאפעסט. די הוצאות האבען בעטראפען 4500 קראנען.

עס איז צו בעמערקען אז א דעלעגאט פון דער אליאנץ האט בעזוכט די עמיגראנטען נאך איידער זיי זענען ארויסגעפאהרען פון דער היים און ער האט זיך איבערצייגט, אז דער רוב פון זיי זענען פאמיליעס מיט א סך קינדער און זענען נישט פעהיג צו קיין ארבייט, און מען וואלט זיי גארנישט ארייגלאזען אין די לענדער וואו זיי ווילען פאהרען.

*

פראנקרייך. ידיעות וועגען רוסישע יודען אויף דער פאריזער אויסשטעלונג. ה' בלאך פון ווארשוי האט אויסגעשטעלט אויף דער פאריזער וועלטאויסשטעלונג א סעריע פון סטאטיסטישע טאבעלען, צווישען וועלכע זענען אייניגע טאבעלען נוגע יודען. דער פאריזער קארעספאנדענט פון דער „קיעווסקאיא גאזעטא" נעהמט ארויס אייניגע זאכען פון די דאזיגע טאבעלען.

די ערשטע טאבעלע אונטער דעם נאמען „דאס פערגרעסערען זיך פון דער בעפעלקערונג אין די גובערניעס פון דער טשערטא און אויסער דער טשערטא" בעווייזען אז די בעשולדיגונגען אויף יודען: אז זיי שטעלען בדלות דעם פויער זענען נישט ריכטיג. דער מחבר פון די טאבעלען בעציעהט זיך אויף ציפערען און זאגט: אויב די לאנדווירטשאפטליכע בענק (זעמעלנע בענק) שאצען ריכטיג אב דעם ווערט פון דער ערד קומט אויס, אז אין די גובערניעס וואו יודען מעגען וואהנען האט די ערד מיט 19 % א גרעסערען ווערט ווי אין די ערטער וואו יודען טארען נישט וואהנען.

די צווייטע טאבעלע „דער וואהלשטאנד" איז איינגעטהיילט אין רובריקען: „ארענטליכקייט, פערברעכען, בילדונג". די טאבעלען בעווייזען, אז אין די ערטער וואו יודען מעגען וואהנען זענען די ווענערישע קראנקהייטען (סיפיליס) צולאזענהייט און אויך די צאהל פון פערברעכער ווניגער ווי אין די ערטער וואו יודען איז פערבאטען צו וואהנען. די סטאטיסטישע ידיעות וועגען שולען בעווייזען אז יודען לערנען מעהר אין שולען; דער טעם דערפון איז— ערקלערט די טאבעלע—ווייל יודען זענען מעהרסטענטהיילס בעלי-מלכות אדער סוחרים, וועלכע מוזען צום געשעפט עטוואס בילדען די קינדער.

פון דער דריטער טאבעלע קען מען זיך ארויסנעהמען די דאזיגע זאכען:

1) אז אין דער טשערטא זענען ביי די פויערים וועניגער געבליעבען שטעהען חובות פאר פאדאטקעס; 2) אז אין 12 גובערניעס וואו יודען וואהנען איז די לאנדווירטשאפט אין א בעסערען מעמד ווי אין די 12 גובערניעס וואו יודען טארען נישט וואהנען. אין די ערשטע איז דא פיעל מעהר פיעה.

זעהר אינטערעסאנטע ידיעות געבען אונז די טאבעלען פון ה' בלאך וועגען פערקויף פון שפירטוס. אין דער טשערטא קאסט בראנפען ביליגער, און דאדורך געבען די איינוואהנער פון דער טשערטא בערך מיט 8 מיל אן רובעל, וועניגער אויס אויף בראנפען ווי די גובערניעס אויסער דער טשערטא. געטרונקען ווערט אין דער טשערטא מעהר ווי אויסער דער טשערטא, נאר אין סך-הכל קומט אויס אז אין דער טשערטא איז דער פערקויף פון בראנפען בעסער געשטעלט ווי אויסער דער טשערשא סיי אין געזונד סיי אין פערדיענסט פאר דער קאזנא.

אין די פערגלייכענדע טאבעלען וועגען די צאהל פון פערברעכער, בעווייזט ה' בלאך אז די אפיציעלע ידיעות בנוגע צו יודען זענען פול מיט פעהלער. ביים צוזאמענגעהמען פון אפיציעלע סטאטיסטישע צאהלען וועגען די צאהל פון פערברעכער ווערען נישט צוגערעכענט די בעשטראפונגען וועלכע עס לעגען ארויף די וואלאסטנע סודען אויף פויערים. ווען מען זאל אברעכנען די פויערים פון דער גאנצער רוסישער בעפעלקערונג וועט אויסקומען אז יודען פערברעכער קומט אויס איינער, נישט אויף 715 מענשען, נאר אויף 2,710 מענשען.

ה' בלאך בעווייזט די פאלשקייט פון דער בעשולדיגונג, אז יודען האבען ארייגענומען אין זייערע הענד דעם גאנצען האנדעל און אלע מלאכות; לויט סטאטיסטיק קומט אויס, אז די מלאכות וועלכע געפינען זיך אין יודישע הענד געבען דעם קלענסטען פערדיענסט. אין דער טשערטא איז די צאהל פון יודען סוחרים די העלפט פון אלע סוחרים, אבער רער אומזאץ פון די יודישע סוחרים איז נישט מעהר ווי 436 מיליאן, בעת דער אומזאץ פון די כריסטליכע סוחרים איז 489 מיליאן רוב'.

יודען פערנעהמען זיך מעהרסטענטהיילס מיט פערקויף לאחדים: כמעט העלפט פון די יודישע געוועלבען פערקויפט טעגליך נישט מעהר פון 20—60 ק'.

*

ענגלאנד. דעם 31 יולי אויף דער זיצונג פון רעם ענגלישען פארלאמענט האט מען אנגעפרעגט דער ממש'לה וועגען די רדיפות פון די יודען אין רומעניען. דער אונטער-סעקרעטער פון פארלאמענט בראדריך האט געענטפערט אויף דער שאלה, אז לויט די ידיעות פון די בלעטער איז די עמיגראציע ארויסגעקומען דורך די רדיפות פון די בעהערדען (אדמיניסטראציע) אבער פונדעסטוועגען איז נישטא קיין קלארע בעווייזען אז דאס איז באמת די סבה פון דער אויסוואנדערונג. ווי עס איז ידוע, זענען די יודען אין רומעניען נישט פעררעכענט פאר בירגער. די ענגלישע רעגיערונג האט נישט בעקומען קיין שום אנקלאגען און דארום קען זי נישט ווענדען זיך מיט פא-שטעלונגען צו דער רומענישער רעגיערונג.

אלגעמיינע וועלט נייעס.

רוסלאנד. = העכערונג פון צאל. עס איז ארויס א קייזערליכער בעפעהל צו העכערען די אבצאלען פון אייניגע ארטיקלען, וועלכע ווערען געבראכט פון אויסלאנד, כדי צו דעקען דאמיט די עקסטרענע קאסטען פון דער חינעזישער קריעג. געוועהנליך פלעגט די ממשלה בשעת מלחמה מאכען אנלייהען אין אויסלאנד אדער אין לאנד אדער גאר ארויסלאזען א סך אסיגינאציעס. נאר דער לעצטער מיטעל איז שוין היינטיגע צייט בטל געוואָרען, ווייל אויף דעם אופן פאלט דער קורס פון רוסיש געלד און די אסיגינאציעס האבען נישט קיין שטענדיגען פעסטען ווערט. צו מאכען הלואות איז יעצט נישט די צייט ווייל אומעטום שפירט מען אגעלדמאנגעל; דארום האט די ממשלה בעשלאסען צו דעקען די קאסטען פון דער מלחמה דורך פערגרעסערען פון די צאלען אויף אויסלענדישע סחורות.

מעהר פון אלע ארטיקלען איז געהעכערט געוואָרען דער צאל אויף ערעלשטינער און אנדערע טייערע זאכען, היינו 10 ר' אויף דעם פונט אנשטאט 4,50 ר'. אויף רויע זייד איז אויך פערגרעסערט געוואָרען דער צאל מיט 100 פראצענט. אויף די איבעריגע זאכען וועלכע זענען אויסגערעכענט אין קייזערליכען בעפעהל איז די פערגרעסערונג אויף 55 % אדער וועניגער. אויף טהע איז געבליעבען דער צאל דערזעלבע ווי פריהער.

= „דער פראמישי מיר" איז מודיע אז די בארשטען-פאבריקאנטען האבען געמאכט יד-אחת און געהויבען די פרייזען אויף זייערע ארטיקלען. אויף דעם בארשטען-מארק, וועלכער איז געווען נישט לאנג אין לייפציג, האבען עס די קונים פון ענגלאנד, פראנקרייך, אמעריקא און דייטשלאנד שטארק געשפירט און געמוזט צאהלען גרויסע מקחים. די מרידה אין חינא האט אויך גורם געווען מען זאל הויבען די פרייזען, ווייל פון חינא האט מען געפיהרט פיעל בארשטען.

= עס איז יעצט פערעפענטליכט געוואָרען א נייער אוסטאוו וועגען גערבאווי סבאר. עס ווערט איינגעפיהרט א נייע גערבאווע מארקע פאר 1 רובל אנשטאט דער 80 קאפעקאווע מארקע, וועלכע מען

האט ביז אהער בענוצט. אויסער דעם האט מען געמאכט 4 מינים אבצאהלען צו 60, 15, 10 און 5 קאפ׳.

= כדי צו פערבעסערען די מערב׳דיגע מיטעלע און זאבאיקאלער טהיילען פון דער סיבירער באהן האט די רעגירונג אפיגנירט $8^1/_2$ מיליאן רובעל, פון וועלכע זענען 3 מיליאן בעשטימט אויף אויסצופיהרען ארבייטען כדי די אייזענבאהנען זאלען קענען דורכפיהרען מעהר חיל, 2 מיליאן ר׳ כדי זיי זאלען קענען פיהרען מעהר סחורות און 3,500,000 ר׳ אויף איינצופיהרען אלע נייטיגע איינריכטונגען, כדי די דאזיגע באהנען זאלען קענען געהען געשווינדער און אויף צו בויען נייע בריקען.

*

דייטשלאנד. — די מרירה און מלחמה אין חינא האט געבראכט א גרויסען שאדען דעם אייראפעישען האנדעל און פאבריקאציאן, אויסער וואס מען האט פערלוירען אסך געלד אין אקציעס און אבלעגאציעס, וועלכע זענען געפאלען אין פרייז. ווי „די פאסט" שרייבט האט דייטשלאנד מעהר געליטען ווי אלע אייראפעישע מלוכות. אין די לעצטע צעהן יאהר זענען אין דייטשלאנד געגרינדעט געווארען מעהר ווי 500 פאבריקען, וועלכע ארבעטען אויס סחורה נור פאר חינא און אצינד זענען זיי אלע אין געפאהר זיי זאלען נישט אונטערגעהען; עס וועט נאך אין בעסטען פאל לאנג דויערען ביז דער מסחר אין חינא וועט ווערען צוריקגעשטעלט ווי פריהער.

*

ענגלאנד. א ו י ך א ק א נ ג ר ע ס. די נעגערן ווערען אומעטום בעהאנדעלט ווי נידריגערע בעשעפענישען, חאטש פיעל פון זיי, און בעזאנדערס די וואס וואהנען צווישען די אייראפעער, האבען שוין געקראגען א גיטע אייראפעאישע בילדונג און פערנעהמען זיך מיט ניצליכע ארבייטען. כדי צו פערטהיידיגען זייערע רעכטע, רופען זיי צונויף היינטיגע וואך א קאנגרעס. אין דעם קאנגרעס נעהמען אנטהייל נעגערן פון דער גאנצער וועלט, צווישען זיי געפינען זיך פראפעסארען, דאקטוירים, יוריסטען, לעהרער, אינזשענערן, זשורנאליסטען א. ז. וו.

*

חינא. ל א נ ד ו ו י ר ט ש א פ ט א י ן ח י נ א. חינא איז בכלל וועניג בעקאנט די אייראפעער, און אצינד, פיהרענדיג א מלחמה מיט דעם לאנד זעהט מען דעם חסרון, ווייל כדי גובר צו זיין דעם פיינד מוז מען איהם פריהער קענען און וויסען זיינע מעלות און חסרונות. נאך וועניגער איז בעקאנט די לאגע פון דער לאנדווירטשאפט אין חינא און בעזאנדערס פון ערדארבייט. און דאך איז חינא א לאנד, וועלכעס לעבט בעזאנדערס פון ערדארבייט! דאס זעהט מען דערפון, דאס חינא איז אליין אימשטאנד צו שפייזען זיינע 350 מיליאנען איינוואהנער און אויסערדעם פערזארגט זי די גאנצע וועלט מיט טהעע און זייד.

אין דרום-חינא איז דער באדען מיט בערג און נישט-פרוכטבאר; אפילו אין מיטעל-חינא, וועלכעס איז זעהר געדיכט בעזעצט, ווערט נישט די גאנצע ערד בעארבעט, און פונדעסטוועגען דארף חינא נישט אנקומען צו קיינעם נאך תבואה. בערעכענדיג, אז חינא האט א שטח פון ערד וועלכע איז נישט קיין סך קלענער ווי דער שטח פון רוסלאנד, און אז זי איז געדיכטער בעזעצט ווי אלע לענדער פון אייראפא (דורכשניטליך 90 מענשען אויף 1 קילאמעטער), מוז מען זאגען אז אין ערדארבייט שטעהט חינא העכער ווי אלע לענדער אין אייראפא. אלע אוצרות פון לאנד זאלטען נישט קלעקען צו שפייזען די 350, און ווי אנדערע זאגען, 420 מיליאנען איינוואהנער, ווען די חינעזער וואלטען נישט געווען אזוי פלייסיג און ארבייטזאם. דערביי דארף מען נישט פערגעסען, אז די אופנים פון בעארבעטען די ערד זענען ביי זיי די אייגענע ווי פאר הונדערטער און טויזענדער יאהר.

חינא האט צו פערדאנקען דעם בליהענדען מצב פון דער לאנדווירטשאפט דעם אומשטאנד, דאס עס איז דארט נישטא קיין גרויסע גוטבעזיצער. אין קיין לאנד איז די ערד נישט פונאנדערגעטהיילט אויף אזוי פיעל קליינע חלקים ווי אין חינא. א גוט פון 60 העקטאר (כמעט א דעסיאטינא) ווערט גערעכענט פאר גרויס, און א פאמיליע וועלכע פערמאגט 6 העקטאר ערד הייסט א רייכע. נעבען די גרויסע שטעדט קען א פאמיליע פון 6-5 פערזאן זעהר שען לעבען ווען זי בעארבעט $1^1/_2$ העקטאר אייגענע ערד. דאס איז דאדורך ווייל ארבייטער קאסטען זעהר ביליג, ווייל די חינעזער בעגניגען זיך מיט זעהר וועניג און זענען זיך זעהר פרים ורבים. אין דער פעהיגקייט צו זיין א מסתפק במועט, אין פלייס און אין פעסטיגקייט פון דער פאמיליע בעשטעהט דער גאנצער קאפיטאל פון חינעזישען פויער. דער חינעזער פערשטעהט זעהר גוט ווי צו בעארבעטען זיין ערד נישט ערגער ווי איין אייראפעישער ערדארבייטער און בשעת אין צפון-אמעריקא גיט ארויס דורכשניטליך יעדער העקטאר 1800 קילאגראם, אין אינדיען — 2400 קיל׳, גיט ארויס יעדער העקטאר אין חינא — 3,840 קילאגראם. אין פערשיעדענהייט און רייכקייט פון איהרע פלאנצונגען פערנעהמט חינא דעם ערשטען פלאץ. אויסער רייז, ווייץ, מאיס, גערשטען, קארן, גרעציחא, טהעע, צוקעררואהר, פרוכטען-ביימער, געמיזען א. ז. וו. שפיעלען אין דער חינעזישער לאנדווירטשאפט א גרויסע ראלע אויך די געוועכסען וועלכע ליעפערען בוימעל אונד וואקס. דורך דער פערשיעדענהייט פון די פלאנצונגען קען מען אויסנוצען יעדעס שטיקעלע ערד, ווייל יעדער באדען האט זיינע מינים וועלכע גראטהען אויף איהם בעסער.

אין חינא געפינט זיך אין א גוטען מצב דאס פיה-האדעווען און זיירענצוכט. דער חזיר ווערט געהאדעוועט אין א גרויסע צאהל און חינא פערזארגט מיט חזיר-שמאלץ און וואורסטען פיעל מערק פון מזרח און דרום-אזיען. מיט שעפסען-האדעווען פערנעהמט מען זיך מעהרסטענטהיילס אין די זאמדיגע טהאלען פון פ ע ט ש י ל י און אין די בערגיגע מקומות פון ש א נ ז י. וואל ווערט ארויסגעפיהרט נור פון מאנגאליען.

אין חינא איז דא גרויסע וואסערען און טייכען, וועלכע זענען רייך מיט פערשיעדענע מינים פיש. אויסער דעם ווערען נעהאדעוועט פיעל פיש אין די באסעינען אויף די רייז-פעלדער וועלכע דיענען צום אנטרונקען די פעלדער. אויף די בעוועסערטע רייז-פעלדער ווערען נאך דעם שניט קינסטליך געהאדעוועט פיש-ראגען.

„צוקוקענדיג זיך צו דעם מעמד פון לאנדווירשאפט בעזאנדערס ערדארבייט אין חינא — זאגט דער דייטשער מיסיאנער ק א פ פ ע ל — און בעטראכטענדיג איהם יאהרענלאנג אויף׳ן ארט, האב איך זיך אפטמאל געפרעגט: ווער ביי וועמען דארף זיך לערנען, צי די חינעזער ביי אונז אדער מיר ביי זיי. אמת, מיר האבען זיי איבערגעיאגט דערמיט דאס ביי אונז געפינט זיך די ערד בערך אין וועניג הענד און אנשטאט די מענשליכע הענד האבען מיר מאשינען צו כל המיני ארבייט. אבער האבען מיר דערמיט בעסער געמאכט?".

*

אינדיען. = ד ע ר א ו ר א ז ש א י א י ן א י נ ד י ע ן. אין אינדיען וועט היינטיגס יאהר זיין זעהר אשוואכער אורזשאי. דער אוראזשאי פון ווייץ וועט זיין אויף $1^1/_2$ מיליאן טאן וועניגער, ווי פאר-איאהרען, חאטש דאמאלס איז אויך געווען דער אוראזשאי עטוואס וועניגער ווי מיטעלמעסיג. אין גאנץ צענטראל-און מערב-אינדיען איז דער אוראזשאי נור $^1/_9$ פון פאראיאהריגען, און דארום וועט אין די דאזיגע מקומות וויטער זיין א הונגער ווי אין די יאהרען 1896-98.

דער מילביגער טשאלענט.

השה איז אמאל געווען א „שענע בעל-הבית׳טע" אין קלעמענקע; קיין גביר׳טע, אפילו קיין נגידה איז זי קיינמאל ניט געווען, נאר קיין ארימע אויך ניט; איהר מאן חיים בערעס איז געווען איין „הענדלער" פון כל התבואות: פון ווייץ, קארען, האבער, גערשטען, גריקע, באב און ארבעס און אמאל אויך פון טרוקענע יאגדעס און שוועמליך; אין שטעדטיל פלעגט מען זאגען אז חיים בערעס וויל „איינעהמען די גאנצע וועלט"... צי פלעגט ער פערדינען צי ניט האט ער קיינמאל ניט געוואוסט; אז מען פלעגט איהם ווען פרעגען: „וואס מאכט איהר ר׳ חיים? ווי געהט עס אייך?" פלעגט ער נור ענטפערן: עט, א דאנק גאט — „עס רודעלט זיך". און דאס „רודלען זיך" איז ביי יודען א גוטער סימן אז מען איז „תקיף אין מעמד".

און אט דאמאלס בשעת עס האט זיך „געטהון רודלען" איז השה געווען א „שענע בעל-הבית׳טע". דעם ערשטען חלק פלייש פלעגט השה נעהמען אין יאטקע, צוגעלעגט מיט א פעטען ביין, פון וועלכען דער טשאלענט פלעגט זעהר זיין געראטען; און אז זי פלעגט אמאל קיין צייט ניט האבען צו קומען דאנערשטאג אין יאטקע פלעגט די קצב׳טע איהר אליין ברענגען אין שטוב אריין, וואס ניט יעדער בעל-הבית׳טע איז דערצו זוכה, ווי די קבצטע פלעגט אליין זאגען:

— מאגט איהר מיר גלויבען, השינקע, אז הוי׳ן פייגע-לאה׳ן טראג איך אין שטוב קיינעם ניט אריין קיין פלייש, ניט דערלעבען וועט ביי מיר זעלדע ריבה׳ס צי הייטשע וועלוועלס, איך זאל זיי אין שטוב טראגען.

און השה׳ן פלעגט עס זעהר הנאה טהון וואס מעהר נישט ווי פייגע-לאה׳ן און איהר טראגט מען אין שטוב אריין. א שפאס פייגע-לאה׳ן די ערשטע גבירה אין שטעדטיל, הוי׳ן זייער שאדען, אויף אלע יודען געזאגט געווארען.

אויסער דעם איז השה׳ן געווען צו דערקענען פאר א „שענע בעל-הבית׳טע אין „צדקה". „א שפאס איהר צדקה"! פלעגען די שטעדטילשע שטענדיגע גבאי׳טעס זאגען — די קלענסטע נדבה איז ביי איהר א קאפיקע! א גראשען — חלילה! וועט זי קיינמאל ניט געבען. אין צדקה שטעהט זי שוין העכער פאר דער גביר׳טע פייגע-לאה׳ן אליין — יענע איז טאקי איין אמת׳ע חזיר, אונזערע רייד זאלען זיך ניט דערגעהן...

און אזוי האט זיך השה געפיהרט איהר גאנצען לעבען ביז וואנען עס האט זיך ביי איהר מאן חיים בערעס „געררודעלט".

אָבער „רודלען זיך“ קען אויך ניט אייביג. אַז טרישקין׳ס עלינ־בויגען האָבען זיך צוריסען האָט ער זיי פֿערלאַטעט מיט די אָבגעשניטענע שטיקליך אַרבעל, און אַז די אַרבעל זענען געוואָרען קורץ האָט דער חכם אָבגעשניטען די פּאָלעס און געשטיקעוועט די אַרבעל און ער איז נעביך געבליבען אַ הוילער... ר׳ חיים־בערעס איז אויך געווען אַ קלוגער יוד, פֿון טרישקין׳ס הַמְצָאוֹת האָט ער נאָך בעסער געוואוסט: אָבער דעם סוֹף איז ער נעביך געבליבען ,מְחִילָה, אָהן תַּחְתּוֹנִים...

אָהן מְשָׁלִים: ר׳ חיים האָט אָנגעזעטצט״..

נאָר איהר מיינט אַוַודאי ,אַז אין קלעמענקע זעטצט מען אָן ווי אין די גרויסע שטעדט: מען זאַמעלט צונויף אַ פּאָר הונדערט טויזענד רובעל, מען מעלדעט באַנקראָט, מען רוקט זיך אָב אַ פּאָר חֳדָשִׁים אין די מֶרְחַקִּים און נאָכהער קומט מען צוריק און מען ווערט נאָך רייכער? ניין, אין קלעמענקע אַז מען זעטצט אָן איז טאַקי אָנגעזעטצט, שטעלען זיך קען מען שוין קיינמאָל ניט...

אַז ר׳ חיים בערעס וואָלט מיט צעהן יאָהר צוריק מאַכען אַ חֶשְׁבּוֹן וואָלט דאַמאלס אויך דער „סַךְ הַכֹּל“ ניט ווייזען בעסער ווי אין דער צייט, ווען ער האָט געמעלדעט באַנקראָט, נאָר דערויף האָט ער קיינמאָל קיין צייט ניט געהאָט און האָט שטענדיג געקלערט. עס רודעלט זיך זאָל זיך רודלען... אַי וואָס: שפּעטער, נאָכדעם — עס וועט דאָך מוזען פּלאַצען די זייפֿענבולבע! — עט!

און מיט דעם דאָזיגען „עט“ האָט ר׳ חיים „געצויגען“ נאָך צעהן יאָהר, און אַז דער „עט“ האָט אָבער אָנגעהויבען דערעסען ווערען ר׳ חיים׳ס קאָפּ, וועלכער פֿלעגט שטענדיג געהן ווי מען זאָגט „האָדאָראַם“ פֿון לייהען און צאָהלען, האָט ער אויך מיט דעמזעלבען „עט“ זיך מְיַשֵּׁב געווען אַז: עט וואָס ווערט דערפֿון? מען מוז! פֿריהער, שפּעטער...

און אויף מאָרגען האָט קלעמענקע געקאָכט:

— וואָס זאָגט איהר? ר׳ חיים בערעס, אַזאַ „תַּקִּיף אין מעמד“, אַזאַ שאַרפֿער הענדלער, אַזאַ ספּעקוליאַנט האָט אָנגעזעטצט.

— איך האָב פֿריהער געוואוסט, אַז אַזוי וועט זיין.

— קען מען היינטיגע צייטען געבען געלד אויף פּראָצענט?

— די בעסטע זאַך — אין דער אייגענער קעשעניע.

און ביז וואַנען אין קלעמענקע האָט זיך ניט געטראָפֿען קיין אינ־טערעסאַנטערע נייעס, האָט דער עוֹלָם אַלִין געשמועסט וועגען חיים בערעס און דער געוועזענער שענער בעל־הבית׳טע השה׳ן.

נאָר אין קלעמענקע מאַכען זיך אָפֿט נייעסען; אין גיכען האָט זיך געטראָפֿען אַ מַחֲלוֹקֶת וועגען שׁוֹחֲטִים: קלעמענקע האָט פֿערוואָלט אַ דריטען שׁוֹחֵט (צוויי איז זיי ווייניג), און אַ דאַנק דעם דריטען שׁוֹחֵט, וועל׳כען מען האָט אַראָבגעבראַכט פֿון מינסק, איז ר׳ חיים בערעס „אָנ־זעטין“ פֿערגעסען געוואָרען; נאָר מיינט ניט אַז מען האָט איהם ווייטער אָנגעהויבען „געטרויען“, ניין! אין קלעמענקע אַז מען זעטצט אָן איין מאָל איז שוין פֿערפֿאַלען! קיין בִּטּוּחַ וועט ער קיינמאָל ניט ווערען, אַפילו די קצב׳טע וועט אַ פֿונט פֿלייש ניט באָרגען איין „אָנזעטצער“. פֿערגעסען הייסט. מען האָט איהם אויפֿגעהערט צו געטרויען און אויפֿגעהערט צו רעדען וועגען איהם. און ר׳ חיים בערעס האָט זיך אָנגעהויבען צעהלען צווישען אַלע איבריגע געפֿאַלענע בעלי־בתּים אין קלעמענקע.

אַוודאי איז עס אַ גרויסער „בראָך“ פֿון די „ערשטע“ בַּעֲלֵי־בָּתִּים ווערען די לעצטע. נאָר חיים האָט עס ניט אַזוי שטאַרק נעפֿיהלט, דעם כָּבוֹד אין בֵּית־מִדְרָשׁ האָט ער אַפִילוּ ניט געהאָט ווי אַמאָל, אָבער דאָך „די שטאָט“ אין מִזְרָח איז געבליבען דיזעלבע, ניט ווייט פֿון רָב, און אַ „מִזְרָח וואַנד“ יודען און דעם רב׳ס אַ שָׁכֵן וועט דער גבאי, ווי ער זאָל ניט זיין קיין גראָבער יונג, ווי ער זאָל זיך ניט וועלען רייצען מיט אַ געוועזענעם שענעם בעל־הבית וועט ער דאָך קיין העזה ניט האָבען אויפֿ־רופֿען רְבִיעִי, צי, זאָל דער אויבערשטער אויסהיטען „איינס פֿאַר אַחֲרוֹן“ דעם זעלביגען שְׁלִישִׁי פֿלעגט ר׳ חיים איצטער אויך האָבען, אֱמֶת ניט אַזוי אָפֿט ווי אַמאָל, נאָר דערפֿאַר קען מען צום גבאי גאָר נישט האָבען: ער קען דאָך ניט קאַרמענען אַלע שבת אַ געוועזענעם שענעם בעל־הבית מיט שלישי, צו אַפילו שישי! וואָס וועט בלייבען פֿאַר די „איצטיגע“ שענע בעלי־בתּים, פֿון וועלכע מען לעקט אָפֿט אַמאָל אַ ביינדיל?...

פֿיהלען האָט שטאַרק נעפֿיהלט איהר בראָך השה, זי ,השה, ד ערשטע בעל־הבית׳טע אין צדקה, אין יאַטקע, אין גאַס, איז נעביך אַזוי געפֿאַלען געוואָרען, אַז זי פֿלעגט שטילערהייט וויינען.

און פֿאַר וואָס זאָל זי ניט וויינען?

אַמאָל אַז די צוויי שטאָדט גבאיטעס, ביילע־גיטע מיט חנה־לאה׳ן, פֿלעגען געהן איבער דער שטאָדט, פֿלעגט מען צום ערשטען אַריין צו איהר, און זי פֿלעגט זיי ערשטענס בעטען זיצען מיט אַ ברייטען מויל, ווי עס פּאַסט פֿאַר אַ געהויבענער בעל־הבית׳טע; צווייטענס פֿלעגט זי מיט נאָך אַ ברייטערען מויל פֿרעגען: אויף וועמען געהט מען דאָס? און אַז די גבאיטעס פֿלעגען זי אָברופֿען אין אַ ווינקעל און איינרוימען איהר אין אויער: „פֿאַר יענקיל דעם מְלַמֵּד; וואָס ווייסט איהר: זיי זיטצען שוין אַכטטאָג אָהן ברויט“ פֿלעגט זי דאַמאלס ווי אַ ציטער טהון, מען זאָל זעהן וואָס פֿאַר אַ גוט האַרץ זי האָט און אַלִין מיט ברייטקייט. צו־געהן צום קאָמאָד און ארויסנעהמען אַ גאַנצען פֿינפֿקאָפּעקענעם, און די ווייבער פֿלעגען בלייבען ווי פֿערשטאַרט און איינע פֿלעגט זיך אָנרופֿען:

— מִסְתָּמָא, אַז איך האָב געזאָגט מען זאָל אַריינגעהן פֿריהער צו השה׳ן, האָב איך געוואוסט וואָס איך רייד.

און דערנאָך פֿלעגט זי אָנהויבען ווינשעווען:

— דער אויבערשטער זאָל העלפֿען. א. ז. וו. א. ז. וו.

פֿון דאָס אַלִין פֿלעגט השה פרעגלען זיך פֿאַר נחת און גדולה.

היינט — אוים כָּבוֹד! אַז זי דערזעהט דורכ׳ן פֿענסטער די גבאי׳טעס בעהאַלט זי זיך און הייסט די קינדער זיי זאָלען זאָגען: ניטאָ די מאַמען אין דער היים“... און אָפֿטמאָל איז איהר פֿערשפּאָרט צו בעהאַלטען זיך: די גבאי׳טעס ווייכען אוים אין גאַנצען איהר הויז; צו השה׳ן דער אַמאָליגער ערשטער בעל־הבית׳טע אין קלעמענקע געהט מען ניט אַריין נאָך איין נְדָבָה! און ביי אַזעלכע פֿעלע וויינט זי ווי יוֹם כִּפּוּר צו נְעִילָה...

נאָר נאָך מעהר ווערט פֿערגאָסען איהר בלוט ווי וואַסער, ווי זי דריקט זיך אַליין אוים, אין יאַטקע. האָטש זי נעהמט שטענדיג פֿאַר מזומנים, ווייל באָרגען, ווייסט זי וועט מען איהר שוין ניט, נאָר דאָס „צור־נעהמען זי“ איז ניט וואָס אַמאָל, דער חֵלֶק איז גאָר איין אַנדערער. שוין לאַנג אַז מען האָט איהר קיין שטיקיל „ריפּ“ ניט דערלעגט, קיין פֿעטען ביין, פֿון וועלכען דער טשאָלענט איז אַזוי געראָטען! נאָר עס געהט ניט אין דעם ביין: השה איז אַפילו אין די גוטע יאָהרען קיין „פֿרעסערין“ ניט געווען, די געפֿאַלענקייט — אָט וואָס איהר פֿערדריסט, אָט אויף וואָס זי וויינט!..

פֿון ברייגנען אַהיים דעם חלק פֿלייש רעדט מען שוין ניט! אַז השה זאָל איצט אַפילו צעהן דאָנערשטאָגען ניט קומען אין יאַטקע וועט איהר די קצבטע אין שטוב ניט אַריינטראָגען. האָטש אין די „גוטע צייטען“ האָט די קצבטע אויך פֿון איהר ניט געלעבט, ניט גליקליך געוואָרען, נאָר דאַמאלס איז עפּים אַנדעריש געווען, דאַמאלס איז אין שטעדטיל השה געווען אַ גאַנצע סדרה, אָבער איצטער פֿאַר וואָס קומט איהר טראָגען נאָך אַהיים דעם חלק פֿלייש?

און עס האָט זיך טאַקי געטראָפֿען: אַז השה האָט זיך איין מאָל אַיינגעשפּאָרט און ניט געוואָלט געהן אין יאַטקע, וואו איהר בלוט ווערט פֿערגאָסען...

— פֿון וואָס־זשע וועסטו מאַכען שַׁבָּת? האָט איהר חיים גע־פֿרעגט.

— און פֿון פֿינט פֿלייש וואָס איך וויל נעהמען, מיינסטו, קען מען מאַכען שבת? האָט השה זיך געקלאָגט, אַלִין איין שוואַרין יאָהר! עס וועט זיין רעכט אַ מילכינער שבת!

חיים׳ען האָט אַפילו דער פּלאַן ניט נעשמעקט, נאָר וואָס זאָל מען טהון, אַז עס זענען פֿאָרט אויסגעגאַנגען אַמאָליגע יאָהרען און ניט ווילענדיג האָט ער געזאָגט:

— מילא זאָל זיין אַ מילכיגער שבת! ווערסט ביי מיר אַלִין פּועל׳ן! עס איז אַפילו ניט אַזוי שען!

— קיינער וועט אונז ניט קוקען אין טאָפּ, האָט השה איהם געטרייסט.

אַ מאַטראָנאַ האָט אַמאָל געפֿרעגט בײַ אַ תּנא פֿאַר וואָס זענען אַזוי געשמאַק די שבּת׳דיגע מאכלים. דער תּנא האָט איהר געענטפֿערט, אַז עס זענען פֿאַראַן אַזוינע בשׂמים וועלכע הייסען „שבּת“.

אָט מיט די בשׂמים האָט געשמעקט דער מילכיגער טשאָלענט, וואָס השה האָט דעם ערשטען מאָל אין לעבען געשטעלט. די קאַרטאָפֿעל מיט פּוטער זענען געווען אײַנגעפּרעגעלט, און דער ריח האָט זיך געהערט שבּת בײַ׳ם טיש ווי פֿון די בעסטע געבראָטענס.

— נאַניק גוט! האָט חיים געלויבט.

— דער זכות פֿון שבּת! האָט השה דערקלערט.

און השה, די ניט לאַנג געוועזענע שענע בעל־הבית׳טע וואָס איהרע טשאָלענטען האָבען געהאַט אַ שם אין גאַס, איז געווען צופֿריעדען פֿון דעם ערשטען מילכיגען טשאָלענט! איהר וואונדערט זיך? נאָר גלויבט מיר, אַז עס איז אַזוי! איהר דאַרפֿט וויסען אַז בשעת השה פֿלעגט אין די גוטע יאָהרען מאַכען גוטע טשאָלענטען מיט אַפֿולע פֿלייש, מיט אַ פֿעטען קוגעל איז דאָס געווען ניט דערפֿאַר, ווײַל זי איז אַ פֿרעסערין געווען, חלילה! אונזערע ליטווישע ווײַבער האַלטען ווייניג פֿון דער אכילה. דעמאָלט איז דאָס אויך געווען נור לכבוד שבּת, (אמת, אַמאָל אויך צוליעב כּבוד, וואָרום אַ „שענער שבּת“ שפּילט אין די קליינשטעדטליך אַ ראָליע), מען זאָל האָבען איין „ענג שבּת“; אָבער אַז דערזעלבער טעם האָט דער מילכיגער טשאָלענט, די קאַרטאָפֿעל מיט פּוטער וואָס קאָסטען אַזוי ביליג און צוליעב וואָס זי דאַרף ניט געהן שוואַרצען די אויגען אין יאַטקע, וואו אַמאָל פֿלעגט זי נעהמען דעם בעסטען „חלק פֿלייש“ און היינט קען זי מעהר ניט נעהמען ווי איין פֿינט, — היינט פֿאַר וואָס זאָל זי ניט זײַן צופֿרידען און דאַנקען גאָט?!

און אַזוי האָט השה אַ גאַנצען „האַלב יאָהר“ געמאַכט מילכיגע שבּתים, און די קינדער און אפילו חיים אַליין פֿלעגען זיך ניט קענען אָבלויבען דעם זיסען טעם פֿון דעם מילכיגען טשאָלענט.

נאָר איין מאָל האָט זיך מיט׳ן טשאָלענט געטראָפֿען אַ גרויס אונגליק, און השה האָט זיך פֿערשאָלטען איהר לעבען. די מעשׂה איז אַזוי געווען.

בײַ השה׳ן איז עפּיס קאַליע געוואָרען דער אויווען, ער האָט געדאַרפֿט האָבען אַ קליינעם רעמאָנט וועלכער האָט געדאַרפֿט קאָסטען ניט מעהר ווי פֿינף גילדען; פֿערשטעהט זיך אין די גוטע יאָהרען, ד. ה. בשעת עס האָט זיך „גערודעלט“, וואָלט השה גלײַך רופֿען אַ „מוליער“ און וואָלט עס פֿערריכט, אָבער איצטער אַז עס איז זעלטען פֿאַראַן אַ גראָשען אין שטוב, קען מען זיך זומער־צײַט בעגעהן אָהן איין אויווען: וואַרימעס קאָכט מען אויף אויפֿ׳ן פּריפּעטשיק און טשאָלענט „רוקט מען“ בײַ אַ שכנה.

צײַט בײַ השה׳ן איז קאַליע געוואָרען דער אויווען „פֿעררוקט זי איהר טשאָלענט בײַ עטיל לייזער׳ס, אויך אַפּילו ניט קיין נגידת׳טע, נאָר איין אויווען האָט זי גראָד אַ גוטען, אַלע שכנים פּרעגלען בײַ איהר אויף יום טוב „יאָדערליך“ און נאָך אַזעלכע מיני יום־טוב׳דיגע כּבודים וואָס ניט יעדער אויווען טויג דערויף. די נאַסיגע ווײַבער קענען זיך פֿון דעם אויווען ניט אָבלויבען: ערשטענס איז ער די גרויס ווי אַ „פֿעלד“, און צווייטענס האַלט ער „היטין“. וועגען עטילס אויווען דערצעהלט מען זיך אָן אין גאַס חדושים; איין מאָל בשעת עס איז געווען דער גרויסער עכּוב־הקריאה און מען האָט זיך אין בית־מדרש געשלאָגען ביז פֿאַר נאַכט, אַז וואַרימעס האָט מען געגעסען, בשעת מען האָט געדאַרפֿט עסען שלש־סעודות, און בײַ אַלעמען איז פֿון די טשאָלענטען „אַש“ געוואָרען, ד. ה. קאַלט ווי אײַז, און יעדע פֿרוי האָט געשאָלטען דעם גבאי פֿון בית־מדרש, אַז פֿון איהם זאָל דאָס ווערען וואָס עס איז געוואָרען פֿון טשאָלענט“, אַפּילו דאַמאַלס, איהר פֿערשטעהט, אין אַזאַ עת־צרה זענען די טשאָלענטען, וואָס זענען געשטאַנען בײַ עטלען אין אויווען, געווען הייס ווי פֿײַער און פֿון עטילס טשאָלענטען וועגען האָט מען זיך נאָך געקענט שלאָגען אין בית־מדרש ביז נאָך מעריב, וואָלט אויך קיין בײַז ניט געווען. נאָך אַ מעשׂה דערצעהלט מען וועגען עטיל׳ס אויווען, אַז איין מאָל האָט דער אויווען געהאַלטען אַזאַ היטין, אַז איין שכנה׳ס אַ טשאָלענט האָט „געקאָכט“, בײַם אַרויסנעהמען, איהר פֿערשטעהט, אים שבּת געקאָכט. די שכנה איז געווען אויסער זיך פֿון שׂמחה, וואָס דער טשאָלענט איז אַזוי געראָטען, נאָר די שׂמחה האָט איהר געקאָסט געזונד: נאָך אַ שכנה איז דערבײַ געשטאַנען און זעהענדיג ווי דער טשאָלענט קאָכט אַזוי, האָט זי אַ פּאַטש געטהון מיט די הענד און האָט אַ געשריי געטהון:

— אַ קויל איז מיר! איהר האָט אַ „שאלה“.

— ווי הייסט? איז יענע געבליבען אַ טויטע.

— וואָס, איהר מאַכט זיך צום נאַר? אָדער איהר זענט אַ גויה? איהר זעהט ניט אַז אײַער טשאָלענט „קאָכט“ אַזוי ווי מען וואָלט איהם ערשט היינט פֿעררוקט. לויפֿט גיכער צום רב און פֿרעגט.

נאָך אַ פּאָר שכנות וועלכע זענען אויך געקומען נאָך זייערע טשאָלענטען האָבען פּאָדטאַקעוועט און דערצעהלט אַ מעשׂה, ווי אַזוי בײַ הייענע ישׂרה׳ס איז אַזוי אַמאָל טריף געוואָרען אַ טשאָלענט: ער האָט זעהר געקאָכט.

די שכנה, צו וועלכער דער טשאָלענט האָט געהערט, איז נעבּיך ניט טויט ניט לעבעדיג אַוועקגעלאָפֿען צום רב: נאָר אַ דאַנק דעם רב׳ס ליעבשאַפֿט צום שבּת, האָט ער זיך געמאַטערט ווי ווייט מעגליך איז כּשר מאַכען, און גראַבלענדיג זיך אַ היבשע צײַט אין „שאלות ותשובות“ האָט ער דעם טשאָלענט כּשר געמאַכט.

אָט בײַ דער עטלען האָט השה די לעצטע צײַט איהרע מילכיגע טשאָלענטען גערוקט, און אויך דאָ האָט איהר דאָס גרויס אומגליק געטראָפֿען און זי האָט אַ פֿערשטערטען שבּת געהאַט. איהר שטיקיל שטאָלץ וואָס איז נאָך געבליבען פֿון די פֿאָריגע גוטע יאָהרען איז אין גאַנצען פֿערבראָכען געוואָרען, און זי, השה די ערשטע בעל־הבית׳טע אין גאַס, איז אַזוי געפֿאַלען, אַז אַפּילו פֿריידע־שלמה׳ס די אָרימסטע פֿרוי אין גאַס, האָט איהר בעדויערט.

— אָט וואָס פֿון אַ מענשען ווערט! אַ מוסר אָראָבצונעהמען ס׳טײַטש! השה זאָל פֿערשטערען אַזוי שבּת און אָבקומען מיט מילכיגע קאַרטאָפֿלעס אין טשאָלענט.

דערגאַנגען זיך איז מען אַזוי: ערשטענס זענען בכלל בײַ ווײַבער קיין סודות ניטאָ, ווי מען זאָל זיך ניט בעהאַלטען מיט דער אָרימקייט ווייס יעדע שכנה וואָס די אַנדערע קאָכט, נאָר השה וואָלט פֿון דעסטוועגען נאָך קענען בעהאַלטען איהר אָרימקייט אויף אַ קורצע צײַט, ווען ניט די סבּה וואָס איהר האָט זיך געטראָפֿען. איינע אַ יונגע ווײַביל, וועלכע איז ערשט אַראָב פֿון קעסט און וועלכע איז נאָך ניט געווען געניט אין עטיל׳ס אויווען און אין אַלע טשאָלענט טעפּ, וואָס זענען דאָרטען געשטאַנען, האָט פֿערביטען איהר טשאָלענט אויף השה׳ס. בכלל זענען אַלע טשאָלענט טעפּ עהנליך איינער צו דעם אַנדערען, גלײַך פֿערשמאָלצען, און מבדיל זײַן אין איין אויווען פֿון אַ טאָפּ צו אַ טאָפּ דאַרף מען זײַן אַ גרויסע בריה. איהר וועט דאָך זאָגען: ניט אַלע „געזינדען“ זענען גלײַך, דער קאָכט איין גרעסערן טאָפּ דער אַ קלענערן, נאָר בּמה דברים אמורים, ווען איז דאָס גערעדט געוואָרען? אין וואָכעדיגע טעפּ; אָבער אין שבּת׳דיגע טעפּ, דאָס מיינט מען אין טשאָלענט טעפּ איז ניטאָ קיין הבדל, על כּל פּנים אין ליטווישע שטעדטליך. און די יונגע ווײַביל, וועלכע איז נאָך ניט געווען קלאָר אין די טעפּ האָט אַרויסגענומען השה׳ס טשאָלענט און אַוועקגעטראָגען (אין די קליינע שטעדטליך מעג מען טראָגען אים שבּת). אין דער היים האָט זי אויפֿגעהויבען דאָס דעקיל און געוואָלט זעהן צי עס איז געראָטען, צי ליגט דער קוגעל אין גאַנצען (דעם קוגעל שטעלט מען צוזאַמען אין איין טעפּיל) צי זענען ווייך געוואָרען די ביינער און נאָך אַ זעלכע בעטראַכטונגען. נאָר שטעלט זיך פֿאַר איהר וואונדער אַז אָנשטאָט וואָס זי האָט פֿערקאָכט רעטשקענע קאַשע, האָט זי דערזעהן קאַרטאָפֿעל, אָנשטאָט אַ קוגעל האָט זי גאָר נישט געפֿונען, דאָס גלײַכען אָנשטאָט ביינער און אַ פּאָר לאָקשען פֿלייש.

אין אַ האַלבע שעה אַרום האָט שוין די גאַנצע גאַס געוואוסט פֿון דער נייעס.

בײַ השה׳ן איז געווען אַ פֿערשטערטער שבּת. זי האָט זיך לכתּחילה געוואָלט אָבלייקענען פֿון טשאָלענט, נאָר דערמיט האָט זי נאָך ערגער

געמאַכט.— די ווייבער פֿון גאַס האָבען זי געטרייסט אַז עס טרעפֿט אַזוינע אונגליקען, מען פֿערשטעהט אַז זי, השה, האָט ניט געמאָגט צור־נעהמען דעם פֿליישיגען און לאָזען דעם מילכיגען, ווייל אַלע ווייסען, אַז זי איז אַ טייערע יודענע און מען געדענקט נאָך די אַמאָליגע צדקה איהר'ע, די אַמאָליגע שַׁבָּתים. נאָר, די אַלע נְהָמות האָבען נאָך איהר מעהר גע־שניטען דאָס האַרץ, און זי האָט ביטער געוויינט.

— דו ביזט עס ווערט! האָט זי חיים געשטראָפֿט אָנשטאָט טרייסטען — מיט אָרימקייט דאַרף מען זיך ניט שעמען, וואָרום וואָס מען שעמט זיך מעהר איז אַליין קענטיגער די אָרימקייט. וואָלסט מאַכען שבת ווי אַלע ווייבער מיט אַ שטיקיל פֿלייש, ניט שעמען זיך געהן אין יאַטקע, וואָלסטו ניט האָבען אַזאַ פֿערשטערטען שבת.

השה האָט ניט געענטפֿערט, זי האָט נור שטיל געוויינט, נאָר ניט סְתָם געוויינט, נאָר ביי'ם „טייטש־חומש".

— גוט נאָך וואָס איך האָב אין די גוטע יאָהרען געקויפֿט אַ טייטש־חומש! דאַנקט זי גאָט און נעהמט זיך געשמאַק צו לייענען און נאָך געשמאַקער צו וויינען!

אברהם רייזען.

מאיר'ל.

(דאָס וואונדערבאַרע בלאַט).

II.

מאיר'ל איז געזעסען ביי'ם טיש און האָט ניט אַראָבגענומען די אויגען פֿון רבין, זוכענדיג עפּיס אויף זיין געזיכט דאס וואָס די קינדער האָבען איהם דערצעהלט; וואָס מעהר ער האָט געקוקט אויף דעם רבי'ס ברייטע, גרויע באָרד, אויף די דיקע ברויטע פּאות'ן, אויף די ווייסע געדיכטע, לאַנגע ברעמען, וואָס האָבען פֿערדעקט כִּמְעט די גאַנצע אויגען ביי'ם רבין, אויף די שפּיציגע יאַרמאלקע, וועלכע איז געווען פֿערקאָסערט ביז'ן האַלבען קאָפּ — דאס מעהר איז ביי איהם געוואָרען זיכערער אַז דער רבי האָט אין דער אמת'ען געשפּאַלטען דאס בלאַט. דער זעלטענער פֿאַקט, וואָס דער רבי האָט געשפּאַלטען אַ בלאַט, אַ פּראָסטען בלאַט וואָס ער זעהט איהם יעדער טאָג, און געפֿונען אין איהם אויסגעמאָלטע בילדער האָט איהם אַריינגעפֿיהרט אין איין אַנדער וועלט, אַ וועלט פֿון וואונדער, פֿון ניסים, פֿון היילִיגע, פֿון מַלְאָכִים... ער האָט געגלויבט אַז צו וויסען פֿון די בילדער דאַרף מען זיין אַזאַ פֿרומער יוד, אַזוי פּיעל קענען לערנען ווי דער רבי... אַז דער רבי האָט דאס אויסגעמאָלט איז איהם עפּיס ניט געקראָכען אין קאָפּ. ער האָט געגלויבט גיכער אַז די חומשים ווערען בעשאַפֿען מיט אַזעלכע בלעטער מיט בילדער, וואָס שפּאַלטען זיי קען מעהר ניט ווי איין אַלטער פֿרומער רבי... ער האָט געקוקט צוטראָגען אויף דעם רבין, ווי ער וואָלט עפּיס געוואַרט אַז אָט, אָט וועט דער רבי ווייזען די בילדער. צו יעדער בעוועגונג וואָס דער רבי האָט געמאַכט, ווען ער האָט געוואָלט אַרויסנעמען איין לולקע, ווען ער האָט געוואָלט אַ הוס טהון, אויסרייניגען די נאָז — האָט מאיר אַ טרייסיל זיך געטהון פֿון געדאַנק אַז דער רבי וויל שפּאַלטען דאָס בלאַט און ווייזען ווייטער די קינדער.

ער האָט ניט בעמערקט ווי עס איז אַריבערגעגאַנגען באַלד איין האַלבער אָבענד, אין אויער האָבען איהם געקלונגען די קינדערשע קול'כליך, וועלכע האָבען געזונגען עפּעס מאָדנע ווערטער, דעם רבי'ס הייזעריגע שטים, נאָר צוליעב וואָס זינגען זיי דאס? וואָס זינגען זיי? האָט ער ניט געוואוסט און האָט ניט געקענט וויסען; ער האָט אין דער צייט גאָר געהערט ווי דעם שלאַנג'ס קול רעדט אָן חַוָּה'ן... ווי האָט אויסגעזעהן דאַן דער שלאַנג נאָך מיט פֿיס? — ווילט זיך איהם וויסען. ער הערט ווי צוזאַמען מיט די קינדערשע קול'כליך קייקעלט זיך אויך גאָטס קול „לְרוּחַ הַיּוֹם" איבער'ן גַן־עֵדֶן און פֿרעגט אדם'ען: אַיֶּכָּה? ער דערמאַנט זיך ביי דעם וואָס דער רבי האָט איהם געזאָגט אַז ביי גאָט איז ניט שייך דאס וואָרט „איכה", ווייל גאָט ווייס פֿון אַלעס, נאָר ער האָט דאָס געמוזט אָבנאַרען אדם'ען. ער פֿרעהט זיך זעהר פֿון גאָטס המצאה... ווער איז דאס גאָט? — פֿאַלט איהם פּלוצלינג אַריין אין קאָפּ. און ער דערזעהט גלייך אַ גרויסען בלויען שטיק פֿייעריל גלייך ווי דאס פֿייער וואָס ווערט ווען שפּירט ברענט, דאס פֿייעריל דרעהט זיך צווי־שען די בוימער פֿון גן־עדן. אָט דאס איז גאָט, אָבער מיט וואָס רעדט גאָט, ווי רעדט עס גאָט? מיט וואָס קוקט ער? — לאָזט איהם ניט רוהען דער געדאַנק.— ניין! גאָט איז דאָך גאָט... פֿערענטפֿערט ער זיך אַליין און ער פֿערשטעהט שוין וואָס איז גאָט, אַז ער דאַרף ניט האָבען קיין מויל, קיין אויגען... ער ווערט רוהיג אויף דעם און דערזעהט באַלד ווייטער אַ שרעקליכען, גרויסען שווערד פֿון פֿייער, וועלכע קעהרט זיך אום יעדע רגע פֿון איין זייט אויף די אַנדערע און בלישצעט קעגען דער זון שרעקליך העל, אַז ער שצורעט צו ניט ווילענדיג אין געדאַנק די אויגען. „חֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת" — קלערט ער אויף לשון־קדש. באַלד צומישט זיך דאָס אַלעס צוזאַמען: דעם רבי'ס קול, דאָס זאָגען פֿון די חברים, דאָס וויינען פֿון דער בעל־בית'טעס מוזינעג, די פֿליג וואָס דרעהט זיך אַליין אַרום לאָמפּ, און ער אַליין ווייס ניט וועגען וואָס ער קלערט און וואו ער געפֿינט זיך... ער גיט זיך פּלוצלינג אַ טרייסיל: ער דערהערט אויס־שרייענדיג זיין נאָמען.

— נו איצטער מאיר, חיים, לייבקע, זאָגט איהר! — זאָגט דער רבי נאָכדעם אַז פֿיער קינדער האָבען אויסגעלאָזען מיט אַ געזאַנג „כָּל הָאָרֶץ" פֿון פּרשה נֹחַ.

— אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת שֵׁם! נו זאָגט — הויבט אָן דער רֶבִּי, נאָך איהם לייבקע, חיים, מיט זויערע פּנים'ליך, מאיר צוטראָגען — זינגען נאָך.

מאיר האָט זיך אָנגעשפּאַרט איבער'ן חומש און האָט זיך נאָכ־געשלעפּט נאָך חיים'ען מיט לייבקען און האָט ניט געהערט און ניט געוואוסט וואָס ער רעדט, ער האָט נור געהערט ווי פֿון חָלוֹם, ווי יעדע רגע שרייט ער אויס אַליין גלייך מיט די צווי חברים „וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת"...

דער רבי האָט ניט בעמערקט ווי מאיר גַּנְבֶת, ווי ער פֿלעגט אָנרופֿען אַזאַ לערנען, ווייל ער איז געווען דאַן גראָדע פֿערנומען מיט זיין אמת'ער פּריסישער לולקע, וועלכע האָט זיך עפּעס לאַנג ניט געלאָזט פֿעררייכערען.

מאיר האָט זיך מיט אַמאָל טיפֿער אָנגעלענט אויפ'ן חומש, מיט דעם געדאַנק זיך אַריינטהון אין לערנען, נאָר, ניט ווילענדיג, איז באַלד זיין קוק פֿערביי געגאַנגען די ווערטער און האָט זיך אָבגעשטעלט אויף אַ קליינע אַויסגעבערענטע גריבעלע פֿון טיש באַלד הינטער'ן חומש, און אין זיין מֹח קריכען עפּעס אַליין ווי ניט קיין געבעטענע געסט, אָט די אַלע בילדער וואָס די קינדער האָבען איהם דערצעהלט; ער זעהט זיי אָבער איצט ניט אַזוי קלאָר ווי פֿריהער, ווייל זיין זינגען צוזאַמען מיט חיים'ען מיט וועלכען ער זיצט אויף איין חומש, לאָזט איהם זיך ניט איבערגעבען זיין פֿאַנטאַזיע. די בילדער געהען אַרויס ביי איהם ווי דורך אַ געדיכטען טומאַן און לאָזען זיך ניט ענדיגען; איינס האַפּט זיך אַריין אין דעם אַנדערען און, אָדער זיי מישען זיך אויף, אָדער זיי ווערען גאָר פֿערשוואונדען. ניט דעם מבול, ניט נח'ס קאַסטען, ניט עוג מלך הבשן גילט איהם צו זעהן. ווען ער וויל זעהן עוג מלך הבשן רוקט זיך איהם אַריין גראַדע יענקעלס קאָפּ וואָס זיצט איהם אַנטקעגען און שאָקעלט זיך איבער'ן חומש, אָדער ווען ער וויל איהם פֿאָרשטעלען העלפֿט אין וואַסער, ווען ער געהט נאָך נאָך נח'ס קאַסטען און וויל איהם זעהן אַ הויכען, אַ גרויסען ביז'ן הימעל—לויפֿט דורך דורכ'ן קאָפּ גאָר טאַכאַס דער גוי וואָס האַפּט פֿיש... פֿון דעם גאַנצען עוג מלך הבשן גילט איהם נור צו זעהען אַ פּאָר גרויסע, שרעקליך גרויסע פּיאַטעס פֿון דעם עוג'ן, וועלכען ער וויל זעהן מיט אַ באַרג אויפ'ן קאָפּ.

מאיר'ל זינגט און שלעפּט זיך נאָך נאָך זיין חבר, אָבער וואָס ווייטער הערט ער אַליין ווייניגער די ווערטער, וועלכע ער זאָגט נאָך, און דאַן גילט איהם צו זעהן אַ גאַנצעס בילד, אויף וועלכען ער בלייבט לאַנג שטעהן: פֿון ווייטען זעהט ער אַ באַרג, אויפ'ן באַרג זעהט זיך עפּיס אַ שוואַרצע, דאָס איז דער קאַסטען נח'ס, אונטען איז בלאָטע, נאַס: פֿון באַרג געהען גְעלאַסען צו פּאָרוויז: אייזלען, קליינע פֿערדליך, פֿערד, חנה־דבשה'ס בהמה מיט עפּיס אַ אָקס, הינטען אַ קעלבעלע.

שפּרינצעס ציעג מיט משה־אַבעס באָק מיט זיין לאַנגער באָרד, מיט די גרויסע הערנער, געגנ, קאַטשקעס, לויבען מיט פֿערדרעהטע קעפּ אָן אַ זייט, ווי ער האָט געזעהן אויסגעמאָלט אויף זיין „פּאָהן" שמחת־תורה, ער זעהט עפּיס נאָך חיות, וועלכע ער האָט געזעהן ערגיץ וואו אויסגעמאָלט אין ביכליך; הינטען געהט אַ הויכער יוד מיט אַ ברייטען ווייסען באָרד, מיט לאַנגע פאות, נאָך לענגער ווי ביים רבי'ן, מיט אַ סאַמעטענע היטעל, אין אַ לאַנגער שבת'דיגער קאַפּאָטע; דאָס איז... „אֲבִי מַלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה" — שרייט ער אויס — „ניין! דאָס איז גאָר נח מיט די חיות מיט די קינדער"...

מאיר! — הערט ער פּלוצלינג דעם רבי'ס שטים, וועלכע שרייט אויס זיין נאָמען מיט אַ ניגון פֿון אַזלא־גירש, ער גיט אַ ציטער און שטעלט אויס אַ פּאָר זעלטען פֿערוואונדערטע, איבערגעשראָקענע אויגען אויפ'ן רבי'ן ווי ער וואָלט געפֿרעגט איהם, וואָס איז דאָ?...

— מאיר, וואו האַלט מען? שווייגט! — גיט זיך דער רבי אַ קער צו די איבריגע קינדער. — זאָג וואו האַלט מען?

מאיר'ל אַ בלייכער פון שרעק קוקט נאָך אַליין אויף דעם רבי'ן, פֿון וועלכעס, דוכט זיך איהם איצט, אַז עס איז אַ ליגען: דער רבי האָט דאס ניט געקענט ווייזען די בילדער... „אֲבִי מַלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה" — קלינגען נאָך ביי איהם אין די אויערען די לעצטע ווערטער וואָס ער האָט אויסגעשריען, און ניט ווילענדיג, רייסען זיך ביי איהם אַרויס אָט די ווערטער:

— „אבי מלכה ואבי יסכה" האַלט מען.

— אַי לערענסטו, מאיר! דיין קאָפּ איז איצטער אין שוואַרץ־יאָהרען ערגיץ, — שאָקעלט דער רבי מיט'ן קאָפּ. — נו זאָגט ווייטער. ווענדעט ער זיך שוין צו אַלע דרייען.

— ער האָט זיך שוין פֿערטראַכט. — שישקעט איין שטילער־הייט איין יונגיל דעם אַנדערען, קוקענדיג מיט גנבה אויף מאיר'לען.

מאיר'ל גיט זיך האַסטיג אַ האַפּ צום חומש, זוכט מיט די אויגען די ווערטער, וועלכע ער האָט אַליין געזאָגט דעם רבי פֿאַר אַ סימן אַז ער ווייס וואו מען האַלט, און הויבט אָן גלייך מיט לייבקען, חיים'ען צו זינגען, מאַטערענדיג זיך ניט קלערען מעהר וועגען נח'ן מיט מבול און בעסער לערנען, נאָר באַלד אָבער דערזעהט ער, ניט ווילענדיג, די „נְפִלִים", דעם גרויסען טורעם, און ער ווייס ווייטער ניט וואָס ער זינגט.

„וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן" — לאָזען אויס די קינדער און האַקען זיך אָב.

„בחרן" לאָזט אויך מאיר'ל אויס ניט מיט אַ ניגון פֿון סוף־פּסוק, נאָר מיט אַ ניגון וואס נאָך איהם דאַרף מען זאָגען ווייטער.

דער רבי גיט אַ קוק אויף מאיר'לען קרום און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ ווי ער וואָלט זאָגען: אַי מאיר, מאיר, דו גנב'עסט!

— וויפֿיעל איז אַ זייגער? — פֿרעגט דער רבי די קינדער.

— האַלב 9 — ענטפֿערן מיט שמחה אַלע קינדער אויסער מאיר'ל'ן.

— אַ ביסיל נאָך צו פֿריה — זאָגט דער רבי מיט פֿערדרוס און ניט גלויבענדיג די קינדער מאַכט ער מיט'ן קולאַק אַ ביידעלע איבער די אויגען און קוקט אויף דעם זייגער, וואָס הענגט אויף דער ענטקעגענדיגער וואַנט. נו מילא געהט אַהיים. ער מאַכט צו געלאַסען זיין חומש.

אַ גליקליכער אויסדרוק לויפֿט אַריבער די קינדערשע געזיכטליך: זיי מאַכען צו אויף גיך זייערע חומשים און הויבען זיך אויף פֿרעהליך פֿון די ערטער און לויפֿען גלייך צום בעט, וואו עס ליגען זייערע בגדים. מאיר אָבער זיצט נאָך אויף זיין אָרט; ער קוקט אויף דעם רבי'ן און אויף זיין חומש: איהם האט זיך אַליין געדוכט, אַז דער רבי וועט באַלד ווייזען די זעלטענע בילדער פֿון חומש, דער רבי אָבער טהוט אָן זיין היטיל, לעגט אַוועק זיין חומש אויף דעם ווינקעל פּאָליצקע, לאָזט אַראָב דעם פּייער קלענער און געהט אָב פֿון טיש, מאיר'ל בעגלייט מיט פֿערצווייפֿלונג דעם רבי'ן ביז'ן ווינקעל און וואַרפֿט נאָכהער זיין בליק אויף דעם חומש; איהם פֿאַלט אַריין אַ גליקליכער געדאַנק: ער וועט אָבוואַרטען ביז אַלע וועלען אַוועקגעהן פֿון חדר, דאַן וועט ער נעמען דעם רבי'ס חומש און וועט אַליין פּרווען שפּאַלטען דאָס בלאַט, דער רבי אָבער געהט צו צום טיש, פֿערלעשט אין גאַנצען דעם לאָמפּ און פֿרעגט מאיר'לען פֿאַר וואָס געהט ער זיך ניט אָנטהון.

אין שטוב ווערט פֿינסטער; נעבען בעט הערט זיך אַ פֿרעהליכער שמועס פֿון די קינדער: זיי לאַכען, זיי דערצעהלען. איין יונגיל צינדט אָן זיין לאָמטערנע, אַ רויטע שלאַפֿע שיין בעלייכט פֿאַנטאַסטיש די געדיכטע גרופּע קינדער און וואַרפֿט הינטער זיי לאַנגע שוואַרצע שאָטענס.

— מאיר! וואו איז מאיר? — פֿרעגען איינינע קינדער נעבען בעט.

מאיר'ל האַפּט זיך אויף ווי עפּיס פֿון שלאָף; לויפֿט צו צו די קינדער און טהוט אָן זיין פֿוטעריל.

— דו ביסט אַנשלאָפֿען געוואָרען, מאיר, האַ? — לאַכען די קינדער פֿון איהם.

— ניין! ער האָט זיך פֿערקלערט — ענטפֿערען אַנדערע קינדער מיט איין איראָניע.

— ווייז אָנצינדען איין לאמטערנע! — ענטפֿערט אויף דעם מאיר.

אַלע קינדער מיט די לאָמטערנעס אין די הענט וואַרפֿען זיך אַרויס מיט אַ געלעכטער דורך די טיהר, שטופּענדיג איינע די אַנדערע פֿרעהליך מיט אַ גליקליכען פּישצעריי.

„מאיר! דו וועסט געהן מיט מיר" — הערט זיך אין פֿירהויז אַ פֿרעהליכע שטים פֿון דעמזעלביגען יונגיל וואָס האָט צוגעזאָגט מאיר'לע דערצעהלען „נאָך בעסער".

„קום נו"! — הערט זיך שוואַך מאיר'לס קול.

אויף דרויסען פֿאַרביי פֿענסטער הערט זיך נאָך איין קינדערשער קול ווענדענדיג זיך צו מאיר'לן: האַ, מאיר, דו האָסט מיר ניט געוואָלט אויסמאָלען אַ סאָלדאַט, דערפֿאַר וועל איך דיר ניט דערצעהלען טאַקי, איך ווייס בעסער ווי דיין חיים!

„אַ ליגען" — הערט זיך חיים'ס שטים שוין ווייטער פֿון שטוב און ווערט באַלד אין גאַנצען פֿערשוואונדען אין גאַס.

(פֿאָרטזעטצונג קומט)

ג. טשארני.

ליטעראַרישע נייעס.

מ א ר ר י ס ר אָ ז ע נ פֿ ע ל ד א י ן ל אָ נ ד אָ ן. דער בעקאַנטער יודישער פּאָעט מאָררים ראָזענפֿעלד, וועלכער האָט געדרוקט זיינע ליעדער אויך אין „יוד", האָט נישט לאַנג בעזוכט לאָנדאָן און האָט פֿאָרגעלייענט זיינע ליעדער אין אַ קלוב פֿון יודישע אַרבייטער. אויף דער פֿערזאַמלונג האָבען פּרעזידירט דר. אַ ד ל ע ר און י ש ר א ל ז א נ ג ו ו י ל. זאַנגוויל האָט בעגריסט דעם פּאָעט און דערצעהלט איינינע פּרטים פֿון זיין לעבען. מאָררים ראָזענפֿעלד איז געבאָרען אין 1862 יאָהר אין סובאָלקער גובערניע. פֿון דאָרט איז ער געפֿאָהרען קיין לאָנדאָן, וואו ער האָט געאַרבעט אַלס שניידער, נאָכהער — קיין האָלאַנד וואו ער האָט געשליפֿט בריליאַנטען, און צום סוף איז ער אַוועק קיין ניו־יאָרק, וואו ער האָט געשוויצט און אַוועקגעלעגט די כּחות אין די דאָרטיגע וואַרשטאַטען פֿון קליידער. מאָררים ראָזענפֿעלד איז געוואָרען אַ פּאָעט פֿון די יודישע אַרבייטער אין ניויאָרק און בעזונגען זייערע ליידען און פֿריידען. אין דער שלעכטער צייט איז נישט אָבגעטהון געוואָרען פֿון איהם זיין פּאָעטישער טאַלענט. ער האָט בעוויזען אַז אין דעם יודישען זשאַרגאָן קען מען אויך אַרויסגעבען קינסטליכע שירים, וועלכע דרינגען אַריין טיעף אין האַרץ. ראָזענפֿעלד האָט שטאַרק אויסגענומען אין לאָנדאָן.

נ ד ב ו ת.

ערהאַלטען 2,25 ר' פֿאַר דער נאַציאָנאַל־ביבליאָטהעק אין ירושלים פֿון מ. א. ב ר א ד ס ק י, י ע ל י ס אַ ו ו ע ט ג ר אַ ד.

ערהאַלטען 1 ר' פֿאַר די הונגעריגע אין בעסאַראַביען פֿון ב. ר אָ ד ק י ן פ ר א מ ע ז ש י צ ק י ל י ע ס א פ י ל נ י ז א ו ו א ד.

ערהאַלטען פֿון רבקה העלער און מרים מלכה פֿעלדמאַן פֿיר די נויטבעדערפֿטיגע אין בעסאַראַביען 1,60 ר'.

Verlag „Achiasaf". Verantwortlicher Red. M. Berkowicz. — Herausgeber u. Buchdruckerei Josef Fischer Krakau.

לשנת לוח „אחיאסף" תרס"א

ספרותי ושמושי עם תמונות וציורים.

שנה שמינית

לוח אחיאסף היוצא לאור זה **שמונה שנים** רצופות נודע כבר לכל הקוראים העברים עד כי למותר היא להרבות דברים אודותיו ולהפליג בשבחו.

לוח אחיאסף כבריאה ספרותית טובה ומצוינה, הולך ומתפתח משנה לשנה בכמותו ואיכותו וגם בשנה הבע"ל יעלה על אחיו הקדמים בגדלו (יחזיק יותר מן שלשים באגען) בשלמותו וטוב טעמו.

לוח אחיאסף לשנה הבע"ל כולל גם הוא מאמרים פובליציסטיים ומדעיים הנוגעים לזמן ההוה, ספורים ושירים מאת בחירי הסופרים, תולדות גדולי ישראל, השקפות על חיי אחינו בא"י, בארצנו ובארצות המערב, מקרי השנה הנוגעים לישראל בכל המדינות, ציורים מחיי המושבות בא"י ותמונות גדולי עמנו, ידיעות שמושיות מועילות וכו' וכו'

ובשנה הזאת עוד יתרה עשינו כי החלטנו לצרף אל הלוח

הוספה מיוחדת

הכוללת בקרבה **ספר מיוחד ושלם**. ספר מדעי כתוב בסגנון נעים ושוה לכל נפש בשם:

„חיי היהודים בימי הבינים"

מאת הפרופיסור ד"ר א. ברלינר.

הספר הזה זכה לשם טוב בספרות המדעית וגדולי המכ"ע האשכנזים הפליגו בשבחו ועתה נעתק לעברית בשביל **חותמי הלוח.**

הנסיון הורה אותנו כי אי אפשר לכון מראש את מספר העקז' אשר עלינו להדפיס בשביל דורשי הלוח ויען כי הלוח יודפס רק במהדורא אחת לכן יש אשר העקזעמ' נמכרו מיד אחד צאתם מדפוס ודרישות רבות לא נמלאו אח"כ מחסר עקז' והיינו מוכרחים לפרסם אח"כ ברבים כי עקז' מהלוח אפסו, לזאת החלטנו הפעם לפרסם

החתימה על לוח אחיאסף תרס"א.

למען ידע כל אחד אשר יש לו חפץ בלוח אחיאסף, כי עליו להיות מן המקדימים ולשלוח את הכסף במועד הראוי.

מחיר הלוח הוא 1 רו"כ (עם המשלוח 1,30 רו"כ) מכורך 1,40 רו"כ (ועם המשלוח 1,70 רו"כ).

ורק כל המקדים לשלוח את הכסף מהיום עד צאת הלוח יקבל את ההוספה הנם וחפשי מפארטא.

המחיר הקצוב על הלוח מצער הוא לעומת ערכו הספרותי. גם הספר הנתן לחותמי הלוח בתור הוספת חנם יקר הוא בערכו וקובע ברכה לעצמו ועל כן הננו בטוחים כי חובבי ספרותנו יכירו פעלנו וישתדלו להפיץ את הלוח במספר הגון.

ואלה הם הסופרים והחכמים אשר לקחו חלק בלוח אחיאסף לשנת תרס"א:

אחד העם. ברנפלד ד"ר, ברנפלד יצחק אהרן. ברוכוביץ י. ל., בן-ציון ש., ברזילי. ביאליק ח. נ., ברשדסקי י., גרדון י. ל. (המנוח). הורוויץ ח. ד., טריוואש י. א. יפה ז., ילין דוד. כהן א. ל., כהן מרדכי בן הלל. ליבאשיצקי א., ליליענבלום מ. ל., לעווינסקי א. ל., ליטעווסקי מ., מכר ומורע (פסידונים). נוימארק ד. ד"ר, סילער ד. ב., פרץ י. ל., ציטראן ש. ל., צערניחובסקי, ראזענפלד ש., שולמאן אליעזר. שערעשעווסקי צבי הירש ועוד.

☞ הננו מעירים את המו"ס והסוכנים החפצים ליהנות מזכות ההיספה כי יואילו לשלוח לנו דרישותיהם במוקדם ובכל אופן קודם צאת הלוח למען נדע מספר העקז' שהם חותמים ידם עליהם.

כתבת אחיאסף.

Товарищество „АХАСIАФЪ", Варшава.

Почтовой ящикъ № 25

בע"פ: טווארדא No. 6, מעון 4.

„דער יוד".

אויף דער צייט פון קאנגרעס!

כדי אז אלע, וואס אינטערעסירען זיך מיט דער ציוניסטישער בעוועגונג, זאלען קענען האבען ריכטיגע און פאלשטענדיגע ידיעות פון דעם פיערטען לאנדאנער קאנגרעס און בעקאנט ווערען מיט דעם אינהאלט פון די רעדען, דעבאטען און בעשליסע אויף דעם קאנגרעס, נעהמען מיר אן אויסנאהמווייזע אבאנעמענט אויף:

„דעם יוד" אויף דער קאנגרעסצייט.

פון נר. 33 ביז נר. 36 (4 נומערן) צום

ביליגען פרייז פון; 30 קאפ' (80 העלער)

די ידיעות און דין־וחשבון, וועלכע וועלען קומען אין די דאזיגע נומערן איבער דעם קאנגרעס וועלען זיין פון אונזערע ספעציעלע קארעספאנדענטען אין לאנדאן, און וועלען געבען א פאלשטענדיג און קלאר בילד פון קאנגרעס. די ידיעות וועלען געשיקט ווערען צו דער רעדאקציע פון „יוד" דורך בריעף און דעפעשען אויס לאנדאן, זא אז די לעזער פון „יוד" וועלען אלעס וויסען צייטליך פון דער ערשטער קוועלע.

Издателство Ахiасафъ, Варшава.

מינדליך טווארדא 6 וואהנונג 4.

ביי

I. Б. СЕГАЛЪ

Вильно **Одесса**

איז צו בעקאמען: מעדיקאמענטען, פארבען, מעדיצינישע ווינען, פאטענט־מיטעל, פערבאנד־מיטעל, חירורגישע ארטיקעל, און מינעראל וואסערען אלע זארטען.

אויסער דעם אייגענע אפאטהעקע

וועלכע ליפערט גאלען פרעפעראטען היינו: טינקטורען, פלאסטער, עקסטראקטען. און אלע מעדיצינישע מיטעל אין ארגינאל פערפאקונג.

מיר איבערנעהמען אויך

פאלקאמענע איינריכטונגען

פון מאטעריאל און אפאטהעקער ווארענהאנדלונגען.

אדרעסע נאמען און שטאדט.

קאלישער שטיקעריען, שפיטצען אונד גארדינען, קאלירטע באטיסטען גלאטע אין אללען פארבען צו העמדען אונד בלאוזען אם בעסטען אונד בעקוועמסטען נור ביא

מ. ארקין ווארשא גענשא 6.

ה. ג. הערדר ניידיטש אין ווארשוי!

אייער נייעם פראָספעקט האָבע ערהאַלטען אונד מהילע מיט דאָס איך בין געזאָנען די מלאכת סינקע (בלאָהעכטס) בייא אייך אויך ערלערנען. פיר מלאכת וואָגענשמירע קאָן איך אייך שוין זאָגען אדאַנק: די סחורה קומט אַרויס ב"ה זייער גוט. האָבע שוין יעצט ביי ה' לוריא בפינסק אַ צווייטע בעשטעלונג געמאַכט. נריססע אייך בעסטענס אונד האָפּפענטליך דאָס איך ווערדע אייער פירמא איבעראַל בעקאַנט מאַכען, צייכנע איך אייער גוטווינשענדער פריינד ליב קאהן, ריפין (פלך פלאָצק) 3/8.

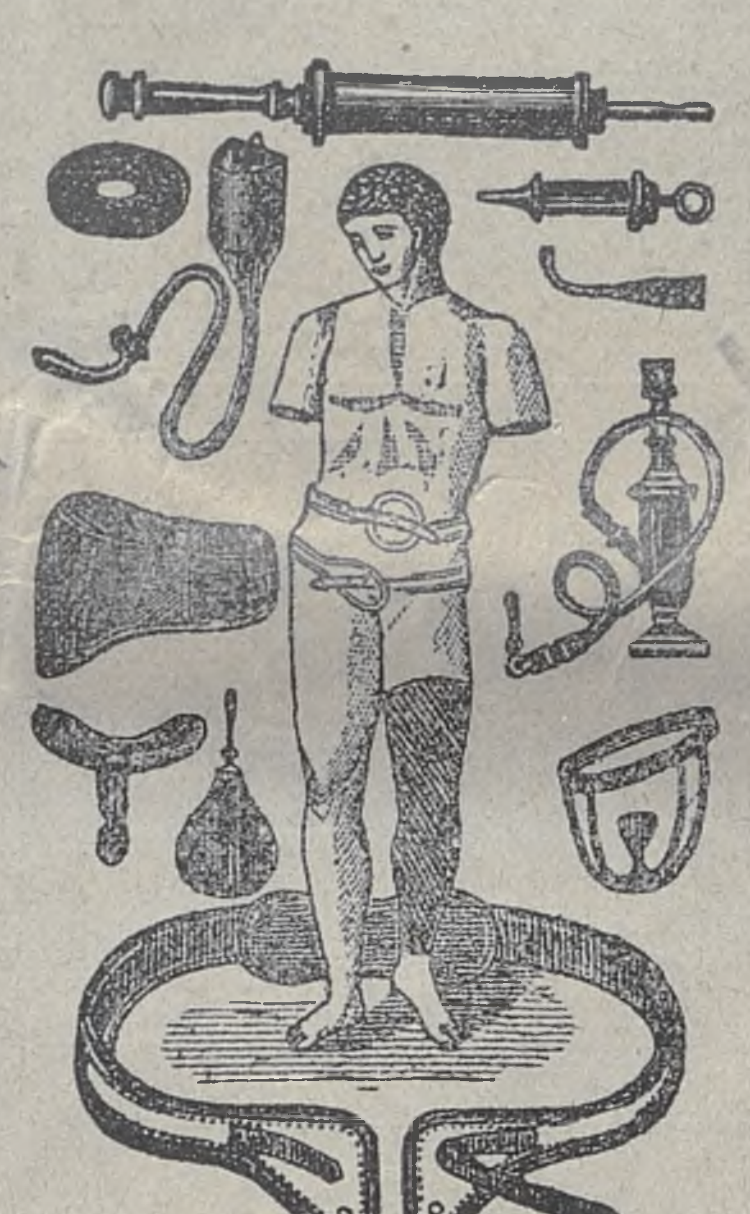

אַפּאַטהעקע פון אַפּ. קאוואַלסקי

ווארשא, גראניצשנא שטר' Nr. 10

בעזיצט איין פּאַרראַטה פון פרישע אין דעם 1900-טען יאהר געשעפּטע נאַטוראלנע מינעראל-וואסערן, אויך קינסטליכע, פּערפּערטיגט אויסשליסליך מיט דעסטילירטע וואסער, וועלכע איז ריין פון אנשטעקענדע באַקטעריען.

נייעס!! נייעס!!

ברוכבענדער עלעקטרא-גאַלוואנישע היילען גרינדליך נאך קורצען געברויך, ווי עס איז איבערצייגט געוואָרען, אז נאך 3 מאָנאַטליכען טראגען, ווירד דער ברוך פאָללשטענדיג אויסגעהיילט. פּריין פאָן איינער זייטע 6 רובל, צווייזייטיג 10 רובל. בויכבינדען פיר פרויען, עלאַסטישע זאקען פיר געשוואָלענע פיס, אונד פּערשידענע אנדערע כירורגישע ארטיקלען — צו בעקומען נור ביים אָפּטישען-כירורגישען געשעפּט אונטער דער פירמא "אלעקסאנדער", סענאטאָרסקא 22 ווארשוי.

אדרעססע:

„АЛЕКСАНДРЪ"
Сенаторская ул. № 22,
Варшава.

דא עס האט זיך געצייגט דאס מען מאכט נאך דיזע ברוכבענדער ביטען מיר אויפמערקזאם צו זיין אויף די אָריגינעלע מיט'ן כטעמפעל פאָן אונזער פירמא.

נור מיט עטליכע רובל

קען יעדער מענש ביי זיך אויפ'ן אָרט אַ גוטע פּרנסה איינפיהרען. אַזוי ווי איך גיב צו ערקלערען דורך אַ בריעף נעגען אַ 7 קאָפּ' מאַרקע.

אדרעסירען:

Варшава, Найдичъ До востребованія.

באמבערגער'ס קנאבענפענסיאנאט
אשאפפענבורג (בייערן).

בעה"י ערעפּפנען וויר אים אלול א"ה אין היעזיגער שטאדט איין קנאבענפענסיאָנאַט. אין דעמזעלבען פינדען אויפנאהמע קנאבען, דיא אונטער אונזערער לייטונג אונטעררי‎כט אין אללען פאַכערן ערהאלטען זאָללען.

עס ווירד אונזער בעשטרעבען זיין, דען אונז אַנפּערטרויטען קנאַבען איינע זאָרגפאָלטיגע ערציהונג אונד ליעבעפאָללע פּפלעגע אַנגעדייהען צו לאַססען אונד שטעהען פאַ־ציגליכע רעפּערענצען צו געבאָטע.

ביידע אינהאַבער זינד אַקאַדעמיש געבילדעט אונד בעזיטצען התרת־הוראה. צו יעדען וויטערען אויפשלוס זינד וויר גערנע בערייט.

Gebrüder Bamberger. Aschaffenburg.

ווער עס האט צו פערקויפען אלטע און נייע ביכער זאל זיך ווענדען צו

А. Д. Розенталь Бѣльцы
Бесс. губ.

בעסטע בעצוגסקוועלע פיר

אתרוגים לולבים הדסים

Hermann Rath Triest.
Oestereich.

פרייזליסטען גראַטיס אונד פראַנקאָ

גילזען-מאשינען

די בעסטע ציגארעטען גילזען-מאַשינען נייעסטער קאָנסטרוקציאָן, מיט אונד אָהנע דרוק־אפּפּאראטען בעקאָמט מאן ביי:

M. BLÜTH WARSCHAU
Pańska str. 26.

אהוב את המלאכה!

אללע סארטען שפּיגעל מאכען גרינדליך לערנט אויס דורך בריעפע

דער 25־יאָהריגער פּראקטיקאנט אין דיא שפּיגעלפאבריקאציאָן

Judko Weinblatt, Warszawa,
Ślizka Nr. 22.

יצא לאור ע"י ציוני קאוונא ספר

„הדת והלאומיות"

קובץ מאמרים שנדפסו בכה"ע,
מאת שמואל יעקב ראבינאוויץ
האבד"ק דק"ק סאפאצקין.

מסודרים ומתוקנים בידי המחבר:

שם העסקן הגדול, רב הפעלים בציוניות הרב רשי"ר ידוע ומפורסם לכל, ולמאמריו שעשו רושם חזק בשעתם יש ערך קים ותמידי וביחוד בימינו אלה. שם הספר מעיד על תכנו כי הוא ספר השוה לכל נפש לדתיים וללאומיים, וערכו רב לאגודות הציוניות להשתמש בו להפצת הדעה הציונית בין כל המפלגות, וביחוד בין מפלגת החרדים.

הס' מהזיק 144 עמודים בפורמט גדול.

מחירו 70 ק', עם המשלוח 78 ק', באחריות 85 ק', בכ"נ 95 ק'. יחידים הפונים בדרישותיהם יישר להסקלאר הראשי אינם משלמים בעד המשלוח. לאגודות ציוניות הפונות בדרישותיהן להסקלאד הראשי בקנותן עשרה עקו' בבת אחת 55 ק', עשרים וחמשה עקו' 50 ק', חמשים עקו' 4 ק', המשלוח ע"ח האגודות לפי המשקל ולפי ריחוק המקום.

הסקלאד הראשי בבי"מ הספרים של א. באלאשער בקאוונא.

Книжный магазинъ
А. М. Балошера, Ковна.
Buchhandlung von
A. Baloscher. Kowna.

נמצא להמכר גם אצל „אחיאסף" „ותושיה" ובכל בת"מ הספרים.

פריילינען און דאמען

קענען זיך אויסלערנען גוט שניידען און נייהען אין אקורצע צייט דורך בריעף אין זארגאָן, רוסיש אין דייטש. די מעטאָדע איז די בעסטע און די גרינגסטע. אפילו 12 יעהריגע מעדכען קענען זיך גוט אויסלערנען. אויף תשובה אַ מארקע. ניט זוימט אין פרעגט אָן ביי,

Госпожѣ Найдичъ, Давидъ— Городокъ Минской губ.

Одесское коммерческое

УЧИЛИЩЕ.

МИНИСТЕРСТВА ФИНАНСОВЪ

доктора прикладной математики Х. I. ГОХМАНА

для дѣтей всѣхъ сословій нехристіанскихъ исповѣданій (евреи безъ ограниченій). По субботамъ и еврейскимъ праздникамъ учащіеся свободны отъ занятій. Окончившіе полный курсъ ученія пользуются относительно отбыванія воинской повинности правами и льготами 1-го разряда. Пріемъ въ теченіе всего года. За подробными свѣдѣніями и программами обращаться (съ прилож. 25 коп. марками) въ канцелярію училища ***(Греческая, д. Меля. Одесса)***

וויכטיג! פיר קירזנער אונד שניידער וויכטיג!

עכט שוואַרץ געפּאַרבטע פעלין, שען געקרויזטע (לאקיגע) פיר מיצענמאכער, לאנגוואלליגע פיר שניידער. די פארבע בלייבט נישט און פערבט נישט. פערקויפט ביליג פארבערמייסטער ק ו מ ע ש אין שמילטען. פראבען ווערדען פריי צוגעשיקט יערען. אדרעסע.

Färbermeister I. Kumesch Smilten, Livland.